

1. LEADER filozófia és megközelítés

1.1. Vidékfejlesztés Európában: elmélet és gyakorlat

Írta: Professor Michael Dower, az Európai Bizottság vidékfejlesztési bizottságának tanácsadója és a PREPARE Program koordinátora

1.1.1. Az európai vidékfejlesztési politika fejlődése

Az Európai Unió *vidékfejlesztési politikája a Közös Agrárpolitika* történelmi kialakulásának részeként fejlődött.

Élelmiszerellátás. A Közös Agrárpolitika, amely az 1950-es években jött létre - célja az élelmiszerellátás javítása volt a családi gazdaságban történő termelés közvetlen támogatásával, az agrártermékeket feldolgozó és piacra vivő családi gazdaságok és egyéb vállalkozások szerkezeti modernizálásával, azzal a céllal, hogy hatékonyságukat és versenyképességüket növeljék.

Területi szemlélet. Az 1970-es évek közepén új elem jelent meg a Közös Agrárpolitikában, nevezetesen a Hátrányos Térségek Irányelve. Ez külön támogatást nyújtott azoknak a feldolgozó üzemeknek, amelyek valamely szempontból hátrányos körülmények között termeltek, például lejtős területen, rossz időjárási viszonyok között vagy gyenge talajon gazdálkodtak. Az volt a cél, hogy megállítsák az emberek elvándorlását ezekről a területekről, ami gyengítette a helyi közösségeket és kárt okozott a vadállomány természetes lakóhelyén és a tájképben. A Direktíva jelentősége, hogy először jelent meg benne a „területalapú, térségi” szemlélet, amikor körülhatárolt területeknek

segítséget ajánlott a gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi egyensúly eléréséhez. A támogatást ekkor még mindig az élelmiszer feldolgozó üzemeknek adták, nem a vidéki gazdaság vagy társadalom más szereplőinek.

Az 1980-as években a területi szemléletet bővült. Az integrált fejlesztési programok, melyek mind a Közös Agrárpolitikát, mind a Regionális és Szociális Alapokat felhasználták, Skócia, Franciaország és Belgium egyes részein indultak el, valamint Görögországban, Olaszországban és máshol az Integrált Mediterrán Programok keretében. 1988-ban a mezőgazdasági fejlesztési elemeket is beemelték az **Objective - 1** régiók (olyan régiók, melyek a gazdaságfejlesztés szempontjából szerkezeti gyengeségekkel, egyenetlenségekkel rendelkeznek), valamint az **Objective - 5b** régiók fejlesztési támogatási programjaikba (hátrányos helyzetű régiók), azért, hogy hatékonyabban támogassák a vidékfejlesztést, és a vidékfejlesztésbe integráltan, változatosabbá tegyék a családi gazdaságok termelését.

Kulcsesemények. A 80-as években a politikusok és a nyilvánosság – nemcsak az Európai Unióban, de Közép- és Kelet-Európában is – a vidéki területek elsődleges szerepét az élelmiszertermelésben látták; a vidékpolitika fő csapásiránya az élelmiszer-termelés bővítése volt. Ezután következett három fontos esemény, amely gyökeresen megváltoztatta a vidékfejlesztés uniós politikáját:

- **Először** a 80-as évek elején a Közös Agrárpolitika sikere, hatékonysága a tej-, hús-, búza-, bor- és egyéb termékek feleslegét eredményezte az EU-n belül. Ez az EU-t arra kényszerítette, hogy újragondolja a támogatási politikát, amely a további termelésbővítést preferálta.
- **Másodszor**, 1988-ban az Európai Bizottság kiadott egy jelentést „*A vidéki társadalom jövője*” címmel, ami elismerte, hogy a Közös Agrárpolitika és a Strukturális Alapok együttesen sem irányul-

tak a vidéki régiók valódi szükségleteire, sőt valójában hozzájárultak a rurális területek jelentős problémáinak kialakulásához, például a modernizált mezőgazdaság visszafordíthatatlan károkat okozott a környezetnek. A jelentés világosan állította, hogy a rurális területeknek többre van szükségük, mint egy szűken csak a mezőgazdaságra összpontosító szabályozásra. (a vidékfejlesztés nem egyenlő a mezőgazdaság fejlesztésével)

- **Harmadszor**, 1989-ben a Vasfüggöny megszűnése és a Szovjetunió összeomlása egy csapásra megsemmisítette a szovjet piacot, melytől az európai termelők egy része és a közép-európai termelők nagy része függött.

A mezőgazdasággal kapcsolatos európai szabályozás gyorsan megváltozott, ám ez fájdalmas következményekkel járt a termelőkre nézve, ugyanis más tényezők is befolyásolták ezt a változást. A világkereskedelmi tárgyalások arra kényszerítették az Európai Uniót, hogy fokozatosan csökkentse a termelőknek nyújtott pénzbeni támogatásokat és az élelmiszerek exporttámogatását, valamint hogy megnyissa az európai élelmiszerpiacot.

A rurális térségek jóléte. A fent említett és még további, ehhez kapcsolódó okokból a vidékpolitika hangsúlya eltolódott a „több olcsó élelmiszert” jelszótól az emberek, a gazdaság és a vidéki környezet szélesebben értelmezett jóléte felé. Különösen törődni kell a rurális területek gazdaságának megerősítésével és diverzifikálásával. A hagyományos, kizárólag élelmiszertermeléssel foglalkozó „farmer típusú” családi gazdaság már nem az egyetlen, sőt Európa fejlettebb országaiban nem is az uralkodó tevékenysége a termelőknek.

Az agrártermeléssel foglalkozó vállalkozók szerepe változóban van már nagyon sok régióban. Lehet, hogy még mindig fontosak, mint élelmiszer-előállítók, ám úgy is tekintenek rájuk (és a fejlesztési alapok is ezt támogatják növekvő mértékben) mint a más ágazatban is hatékony gazdasági tevékenységet folytatni képes vállalkozók, for-

rások előállítói, melyek jelentős hozzáadott értéket produkálnak a helyi gazdasági életben, akár mint, a helyi, térségi rekreációs és szabadidős tevékenységek szolgáltatói és végül a természetes és kulturális örökség őrei és fenntartói.

Az Európai Unióban ez a politikaváltás néhány kulcsszabályzóban és kezdeményezésben kristályosodott ki:

- A LEADER Kezdeményezés 1991-től;
- A Közös Agrárpolitika felülvizsgálat 1992-ben;
- A Cork-nyilatkozat a Vidékpolitikáról 1995-ben.

Ezek a változások alapvetően érintették az EU-n belüli fejlesztési politikákat, időközben az EU 12 tagállama Ausztria, Svédország és Finnország 1995-ös csatlakozásával 15-re bővült. A Kelet felé irányuló, tervezett bővülés egy további jelentős változtatás felé kényszerítette az Uniót, ami megjelent az Agenda 2000-ben, az 1999. márciusában tartott berlini konferencia fő stratégiai nyilatkozatában.

Az *Agenda 2000* széles körben foglalkozik az Unió bővítésével és az EU pénzügyi alapjainak újrafelosztásával. Az új irányvonalak felfölelik a 2000-től 2006-ig tartó időszakot. Itt csak azokra a rendelkezésekre térünk ki, melyek a vidékfejlesztés témaköréhez kapcsolódnak. Röviden összefoglalva ezek a következők:

- *Az élelmiszertermelést, -feldolgozást és -exportot támogató alapok fokozatos csökkentése*
- A Közös Agrárpolitikán belül egy *második pillér megalkotása a vidékfejlesztéshez kapcsolódóan*
- A Vidékfejlesztési Rendelet, mely alapján az EU tagállamok *kidolgozzák és végrehajtják a saját vidékfejlesztési programjait*, ahol az összetevőket a Rendeletben megadott lehetséges tevékenységek listájából választhatják ki.

- A **LEADER+ Kezdeményezés**, melynek célja (*mint elődjeinek, a LEADER I-nek és a LEADER II-nek*) a helyi partnerségek előmozdítása, az integrált vidékfejlesztés előmozdításáért.
- A **SAPARD** program (Special Aid for Pre-accession in Agriculture and Rural Development – Különleges támogatás a csatlakozni kívánó államoknak a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés területén), melyet az EU a 10 közép-európai országnak – köztük Magyarországnak – ajánlott fel, melyek akkor még tagjelöltek voltak. A program keretében a kormányok elindították a **nemzeti vidékfejlesztési programjaikat**. A programok középpontjában főleg az élelmiszer-feldolgozási és állatjóléti szabályok álltak az Acquis Communautaire (közösségi joganyag) részeként.

Az **Agenda 2000** a vidékfejlesztési programok új generációját hívta életre, a meglevő EU tagállamokban és a csatlakozni kívánó országokban egyaránt. Ezek a programok nem egységesek, a kormányok szabadon választhatnak elemeket az EU „menüjéből” annak megfelelően, hogy mit akarnak elérni.

A gazdálkodóknak nyújtott támogatások változása. 2003-ban az EU további középtávú változásokat fogadott el a Közös Agrárpolitikában. A régóta fennálló rendszert, a termelőknek nyújtott, élelmiszertermelésen alapuló pénzügyi támogatásokat felváltja az alapjövedelemre? irányuló (gazdálkodási alapú) támogatás 2005-től. Az új rendszerben a termelők szabadon termelhetnek bármit, amit jónak látnak, természetesen a piaci keresletre orientáltan, ahelyett, hogy csak az EU vagy az állam szubvencióira figyelnének.

A támogatás elnyeréséhez tekintetbe kell venniük a törvényeken alapuló, a környezetvédelemhez, a népegészségügyhöz, az állatjóléthez és a növényzethez kapcsolódó előírásokat; valamint a földterületeket jó mezőgazdasági és környezeti állapotban kell tartaniuk.

Ugyanakkor a Vidékfejlesztési Rendelet azzal is bővült, hogy a termelőket támogatja az igényes élelmiszerminőségi és állatjóléti előírások betartásában.

Előretétekintés. Most 2005-ben, az Európai Unió figyelmének középpontjában a következő tervezési időszak áll, ami 2007-től 2013-ig tart majd. 2004 elejétől már nagy viták voltak az Európai Bizottságban, az Európa Parlamentben és a tagállamokban az Unió jövőbeni stratégiai irányvonaláról, a vonatkozó szabályokról, és az Uniók költségvetés méretéről és felosztásáról a 2007 utáni időszakban.

A javasolt EAFRD (European Agricultural Fund for Rural Development - Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap). Ezzel a stratégiai felülvizsgálattal összefüggésben 2007-től az Európai Bizottság egy új pénzügyi alap létrehozását javasolja, mely kifejezetten a vidékfejlesztésre irányul, ez az *Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap*. Ezt az alapot a *Közös Agrárpolitika továbbfejlesztéseként értékelhetjük, a következő okokból:*

- A termelők milliói fognak egyre inkább támaszkodni az élelmiszertermelésen kívüli forrásokból származó jövedelmekre.
- A meglevő és az új vállalkozások a vidéki gazdaságban a termelők által előállított vagy az erdőkben megtermelt nyersanyagokat, alapanyagokat hasznosítják, vagy jövedelmet termelnek a gazdaságok és az erdők környezetorientált, de ökonómiai racionalitással is bíró működtetéséből, használatából.

Ennek megfelelően a jövőbeni versenyképes mezőgazdaság, a változatos rurális gazdasági élet részét fogja képezni. Ahogy a termelők és az általuk foglalkoztatottak száma csökken, életbevágó, hogy munkahelyek létesüljenek a feldolgozóiparban, részben a high-tech iparágakban, a kézművesiparban, szolgáltatásokban, turizmusban és a kapcsolódó ágazatokban.

Az EAFRD finanszírozása. Az Európai Bizottság javaslatot tett arra, hogy az EU alapoknak (az EAFRD-n keresztül) vidékfejlesztésre fordítandó összegét jelentősen, mintegy évi 11 milliárd euróról 14 milliárdra növelje 2007 és 2013 között. Ez azonban ma még csak terv, mert egyes tagországok a teljes EU költségvetés lényeges visszafogását javasolják erre az időszakra. Amennyiben ez csak terv marad és a javasolt megszorítások érvénybe lépnek, akkor azt a vidékfejlesztési előirányzat biztosan megcsínyli. Az Európai Parlament több tagja, valamint NGO-k, pl. a PREPARE (Pre Accession Partnership for Rural Europe) partnerek a Miniszterek Tanácsánál sürgetik a finanszírozásnak a Bizottság által javasolt mértékű támogatását, nem feledkezve meg arról, milyen egyenetlenségek, gyengeségek találhatók sok vidéki régió társadalmi és gazdasági szerkezetében, különösen Közép- és Kelet-Európában. Ebben az ügyben ez évben várható döntés.

Stratégiai irányok. A Rendelet gondoskodik arról, hogy az Európai Bizottság stratégiai irányokat jelöljön ki, melyek meghatározzák majd az egyes tagállamok által megalkotandó vidékfejlesztési stratégiákat. Az EAFRD alapok felhasználása nyilvánvalóan különbözni fog régiók szerint, ezek eltérő szükségletei miatt: ezért a tagállamok a saját programjaikat a saját régióik szükségleteinek megfelelően fogják kialakítani. De a Bizottság stratégiai szerepe megmarad, igazolja ezt egyrészt az Európai Unió elkötelezettsége a régiók társadalmi és gazdasági kohéziója iránt, másrészt a vidéki gazdasági élet megerősítésének és sokszínűségének azonnali követelménye, végül pedig az az elkötelezettség, hogy óvják mindazt, ami a természeti erőforrások, a természetes élőhelyek és a kultúrtájak európai öröksége.

Versenyképesség, fenntarthatóság és kohézió. A vidékfejlesztési programoknak az Európai Unió három fő céljához kell hozzájárulniuk: ezek a versenyképesség („lisszaboni pontok”), a fenntarthatóság („göteborgi pontok”), és a kohéziós erő, vagyis az Európai Unió régi-

ói közötti jövedelmi és életszínvonalbeli egyenlőtlenségek kiegyenlítése iránti elkötelezettség. A kohéziós erő követelménye különlegesen élesen vetődött fel az új tagállamok csatlakozásával és az Unió további bővítésének jövőbeni lehetőségével, amikor a fejletlen piacgazdaságok és a gazdaságilag jelentősen elmaradott országok csatlakozása várható. Ahogy a későbbiekben utalunk rá, a fejletlenség, az elmaradottság jellemzően a rurális régiókban található, a vidékfejlesztés közvetlenül képes hozzájárulni a kohéziós cél realizálásához. A vidékfejlesztés dinamikus megközelítése még a az elmaradott vidéki régiókat is képessé teheti arra, hogy Európa erős gazdaságához kapcsolódjanak, illetve a versenyképességhez és fenntarthatósághoz teljes mértékben hozzá járuljanak.

1.1.2. Európa rurális területei

Európa rurális területei az Unió területének 90 %-át fedik le, és népességének mintegy felét hordozzák, beleértve a kisvárosokban és mezővárosokban lakókat. Ezek a rurális területek a természeti tájak sokféleségét, a természeti és kulturális jellegzetességek gazdag és nagyon változatos örökségét, végül és az emberi képességek és energiák megújuló bázisát adják. Ezek termelik meg Európa élelmiszereit, faanyagait és biztosítják más természeti forrásait. A területek helyi gazdasági élete növekvő mértékben diverzifikálódik, olyan termékeket és szolgáltatásokat biztosít, melyekből minden európai ember részesül, és amelyek gazdagítják Európa exportkereskedelmét, növelik exportteljesítményét. Ezek adnak helyet és biztosítanak létesítményeket az európai lakosok rekreációjához, és vendégül látnak egyre növekvő számú turistát más országokból.

A rurális területek nagyon változatos jellegűek – a városkörüli területektől a magashegyi legelőig, az olíva- és bortermő mediterrán területektől a rénszarvascsordákat legeltető lappföldi területekig, a magyar pusztáktól Írország zöld mezőig. *Nincsenek kizárólagosan*

általános problémák, sem általános válaszok az egyes konkrét területeket, régiókat, térségeket érintő vidékfejlesztési programok, akciók tekintetében.

Rurális területek típusai. Egy 2004. márciusában kiadott dokumentumban az Európai Bizottság elemezte a rurális területek állapotát. Ez a dokumentum egy olyan átfogó definíción alapult, melyet az OECD adott ki, és amely a helyi térségeket (avagy az önkormányzatokat) *abban az esetben nevezi rurálisnak, ha a népsűrűség 150 fő/km² alatt van.*

Régiós szinten (NUTS 3), az OECD három régiós alaptípust különböztet meg:

- *Dominánsan rurális régiók*, melyekben a lakosság több mint 50%-a él „vidéki közösségben” (amire vonatkozik a fenti meghatározás a 150 fő/km² alatti népsűrűségről)
- *Szignifikánsan rurális régiók*, ahol a lakosság 15-50 %-a él „vidéki közösségekben”
- *Dominánsan urbánus régiók*, ahol a lakosságnak kevesebb, mint 15 %-a él vidéki közösségben.

A fenti tipizálás szerint az EU 25 tagállamának népességéből **57 % él dominánsan vagy szignifikánsan rurális régiókban**, ami az Unió területének több mint **90 %-a**. Az átlagos népsűrűség 38 fő/km²-től (a dominánsan rurális régiókban) 125 fő/km²-ig terjed (a szignifikánsan rurális régiókban), illetve 614 fő/km²-ig terjed a dominánsan urbánus régiókban. (Európai Bizottság, 2004a) Még távolibb, vagy alig lakott területeken, mint például Észak-Finnországban, a népsűrűség akár kevesebb is lehet, mint 2 fő/km².

1.1.3. A vidéki területek fejlesztési szükségletei

A Bizottság dokumentuma kimutatja, hogy a helyi gazdaságok szerkezete és a meglévő, jellemző társadalmi-gazdasági problémák súlyossága nagyjából a három régiótípus szerint rendeződik, *a legégetőbb problémák a dominánsan rurális régiókban találhatók*. Ezt a következő táblázat illusztrálja:

	Dominánsan rurális régiók	Szignifikánsan rurális régiók	Dominánsan urbánus régiók
Egy főre jutó GDP (EU-25=100)*	71	86.8	124.7
Munkanélküliségi mutató**	11.1%	10.7%	8.1%
Mezőgazdaságban foglalkoztatottak ***	13.1%	6.6%	2.0%
Szolgáltatásokban foglalkoztatottak ****	56.7%	63.1%	70.2%
Iparban foglalkoztatottak	29.9%	30.4%	27.9%

* 1999-2001 évek átlaga a vásárlóerő függvényében: az új tagállamokban a jövedelmi különbségek a vidéki és városi régiók között még szembetűnőbbek.

** 1999-2001 évek átlaga, az aktív népesség %-ában

*** A mezőgazdaságban, vadászatban, erdőgazdaságban és halászatban foglalkoztatott munkaerő aránya

**** Vannak olyan jelzések, hogy az elmaradottabb területeken a közfoglalkoztatottak részesedése a szolgáltatásokban ennél magasabb. (European Commission, 2004a)

Ugyanez a jelentés adatokat közöl arról is, hogyan hatnak ezek a tényezők a különböző országok rurális régióiban. Különösen megdöbbentőek a GDP alacsony szintjéről és a munkanélküliség magas arányáról szóló adatok az új tagországokban és néhány perifériális országban az EU-15-ök között (Portugália, Spanyolország, Olaszország, Görögország, Finnország).

Feltűnő az a tény is, hogy *a gazdálkodóknak kevesebb mint 25 %-a, házastársuknak pedig csak 10 %-a dolgozik teljes munkaidőben a mezőgazdaságban*, valamint hogy a gazdálkodók *30 %-a és házastársuknak több mint 25 %-a rendelkezik valamilyen már jövedelemforrást biztosító tevékenységgel*.

Az új tagországokban, valamint Romániában és Bulgáriában összesen *7,5 millió családi gazdaság 5 hektárnál kisebb területen gazdálkodik*, ami nem biztosít elegendő jövedelmet a háztartáshoz. (European Commission, 2004a) Ezek a megállapítások alátámasztják, hogy a gazdálkodók számára életbevágó *a vidéki gazdasági élet egyéb szektorainak megerősítése*, mielőtt bármilyen más, további gyökeres strukturális átalakításra sor kerülne a termelők tekintetében. Ha ez nem történik meg, a termelő gazdaságok strukturális átalakítása visszafordíthatatlan, nagy számú munkanélküliséget fog okozni.

A régiók között eltérések. A rurális területek szükségletei különböznek az egyes régiókban. A városkörnyéki rurális régió jellege gyorsan változik, ahogyan a városban dolgozók itt keresnek lakóhelyet, vagy azzal, hogy a városi vállalkozások zöldmezős beruházásokat realizálnak az agglomerációban. Az agglomerációban a vidéki népesség számára vonzó lehet a gazdálkodás feladása, ugyanakkor másrészt persze nehezen tudnak otthont teremteni a lakosok vagy a települők a megemelkedett ingatlanárak miatt.

Ezzel ellentétben az EU 15-ök sok távoli, marginális vagy hegyvidéki régiója folyamatosan veszített népességéből és ez a migrációs folyamat ma is tovább tart. Ezekben a *régiókban a gazdasági és a mindennapi élet sérülékennyé válik és összeszűkül*: megnehezedik a közszolgáltatások fenntartása, a fiatalok elköltöznek a területről, gyakran nincs közösségi beruházás, és a köz- és kereskedelmi szolgáltatások visszavonulnak a városokba.

Az új és a még felvételre váró tagállamokban jelentősek a hátrányok a rurális régiókban, melyeket még a szocialista időszakból örö-

költek: mindenekelőtt versenyképtelen mezőgazdaság; nagyszámú, a fennmaradásáért küzdő kisüzem és nagyon kevés munkalehetőség más gazdasági ágazatokban.

Ez a helyzet emberek millióit érinti és rámutat arra, hogy szükség van nagy volumenű EU-s és nemzeti kiadásokra, a képzés és munkahelyteremtés céljára a következő évtizedben. A vidéki gazdasági élet megerősítésének elmaradása ezekben az országokban **tömeges elvándorlásokat indukálhat a városokba** Kelet- és Nyugat-Európában is, aminek súlyos következményei lehetnek a munkanélküliségre és a szociális ellátó rendszerekre nézve.

Közép- és Kelet-Európában a földek privatizációja szinte teljesen eltüntette az állami és szövetkezeti gazdaságokat, ennek következtében megszűntek a munkahelyeknek és részben a gazdaságok által biztosított helyi, térségi szociális ellátó rendszerek is. A nagyüzemek vagy az újonnan alakult termelési –értékesítési kooperációk jelenléte általában megtalálható az új tagállamok mezőgazdasági szektorában. A szövetkezetek és kereskedelmi társaságok, termelési-értékesítési-, beszerzési szervezetek, az agrárszektor jelentős hányadát adják Szlovákiában (76%), Bulgáriában (74%), a Cseh Köztársaságban (72%) és Magyarországon (50%). Ugyanakkor kisüzemek foglalják el a megművelt földterület nagy részét Szlovéniában (94%), Litvániában (90%) és Lengyelországban (86%).

Minden vidéki régiót érint – és ez később is így lesz - a mezőgazdaságban bekövetkező gyors változások sora, ami a Közös Agrárpolitika reformjából, a világkereskedelm globalizációs trendjéből, a szupermarketek térnyeréséből következik. A gazdálkodóknak mindenhol alkalmazkodniuk kell ezekhez a változásokhoz. Kisgazdaságok milliói kényszerülnek rá, hogy munkahelyet vagy kiegészítő jövedelmi forrásokat keressenek a vidéki gazdaságban és a környezettudatos gazdálkodásban. Így a helyben működő termelő gazdaságoknak közvetlenül nő az érdekeltységük a vidékfejlesztés komplex folyamatának elindításában és fenntartásában.

Civil társadalom. A vidéki régiók között egy másik egyenlőtlenség is megjelenik a helyi civil társadalom aktivitásában, érdekérvényesítő képességében. Egyes régiók civil társadalma tevékeny a régi tradíciók fenntartása, a politikai kultúráltság vagy az iskolázottság miatt. Ebből előnyük származik, mivel aktívan és kezdeményezően vesznek részt a saját életük jobbá tételében.

Más régiók civil társadalma gyenge a központi kormányzat, a közönyösség, a függőségek és más okok miatt: ezért itt gyenge a vidéki társadalom kezdeményezőkézsége.

Mindezek a tényezők, amelyek fellelhetők a régiók közötti eltérésekben, *újra megerősítik a térségi elv prioritását* a vidékfejlesztési programokban. Ezen azt jelenti, hogy a vidékfejlesztési programok kialakítását régiókhoz és a régión belüli funkcionális vagy statisztikai kistérségek speciális szükségleteihez kell szabni.

1.1.4. Vidéki értékek

A vidéki területek fent vázolt **szükségletein** túl a szabályozásnak tekintetbe kell vennie azokat az értékeket is, melyek elválaszthatatlannak a vidéki területektől és az ott élő emberektől.

A vidéki területek jellemzői. A vidéki területeket jellemzik:

- a szerény méretű, kis lakosságú települések, közösségek és vállalkozások;
- gyakran rendelkeznek valamiféle sajátossággal, jellegzetességgel az építkezés, gazdálkodás, kézművesség, szokások, nyelvhasználat tekintetében;
- eredeti, „magas minőségű” természeti környezet.

A jellegzetességeket azonban sok rurális területen jelentősen lerombolták a nagyméretű, fejlesztések, beruházások, amelyeket az urbanus szemléletmód irányított. Jelenleg az a kihívás, hogy elismer-

jük a vidéki területek sokféleségét és helyi jellemzőit - mint a vidéki élet minőségének fontos alkotóelemét, és mint vagyontárgyat, vagyontértéket, amely minden európai emberé; valamint fontos, hogy ezeket a jellegzetességeit védjük, megerősítsük a rombolás helyett.

Társadalmi tőke. A helyi fejlesztésekben egyre növekvő hangsúlyt kap a 'társadalmi tőke', amit úgy definiálnak: *'hálózatok közös normákkal, értékekkel és megállapodásokkal, melyek elősegítik a csoportokon belüli és közötti kommunikációt'*. Később utalunk rá, hogyan tudja a társadalmi tőke a vidéki közösségekben és közöttük közvetlenül befolyásolni, irányítani, támogatni a vidékfejlesztési folyamatokat.

Sok vidéki közösség gazdag hálózattal és közös értékekkel rendelkezik, pontosan azért, mert a települések kicsik, valamelyest izoláltak más közösségektől és az emberek viszonylagos harmóniában élnek együtt. Természetesen a vidéki emberek kölcsönösen függhetnek is egymástól a segítség tekintetében, például a termények betakarítása idején vagy egy ház vagy istálló felépítése során; továbbá társaságot és szórakozási lehetőségeket is többnyire együtt, egymás között találnak. Gyakran nagy jelentőséget és folyamatos értéket tulajdonítanak zenei, táncos, tájszólásbeli tradícióiknak, művészetüknek, kézművességüknek, ünnepeiknek és más tevékenységeiknek. Ez a **társadalmi-kulturális tőke** a vidékfejlesztés eszköze, olyan értékes dolog, amit óvni, védeni, hangsúlyozni kell a helyi fejlesztések során, a hagyomány olyan szövete, amely közös alapot biztosít a vidékfejlesztés számára.

Kis- és mezővárosok. Egy adott 'rurális terület' vagy régió tartalmazhat egy vagy több kisvárost vagy nagyobb várost is. A városok létfontosságú szolgáltatást és kulturális tevékenységeket biztosítanak a körülöttük levő vidéki közösségeknek, cserébe a falusi emberek árukkal és szolgáltatásokkal látják el a városiakat. Így, amikor a rurá-

lis közösségekről és gazdaságról beszélünk, *ezeknek a társadalmi, kulturális és gazdasági aktivitásoknak az összességére utalunk, melyet a rurális régióban, a városokban és a körülöttük fekvő területen egyszerre találunk meg. A kapcsolat és a kölcsönös támogatás* a városok és környékük között az élet fontos része, amit megfelelően kell kezelni a helyi, térségi fejlesztési programokban.

Vállalkozások. A rurális területek gazdasági tevékenységének nagy részét *kis- és középvállalkozások végzik*, akik kicsik is akarnak maradni, de akik összességükben *a vidéki munkaerő növekvő hányadát alkalmazzák*. Sok ezek közül *a helyi piacokra termel*, friss és jellegzetes árucikkeket és szolgáltatásokat kínálnak; nem függnék a távolsági szállításoktól; nem próbálnak a nemzetközi piacokon működni. Számukra nem jelentkezik a versenyképesség világszinten (mint az EU lisszaboni pontjaiban), hanem a helyben meglévő, megteremthető életképesség a meghatározó. Az EU, valamint a kormányok szabályzói el kell, hogy ismerjék ezt a fontos különbséget, hogy egyszerre kell támogatniuk az EU- és globális piacon versengő vállalkozásokat és a helyben működő vállalkozásokat.

Megélhetés. A helyi fejlesztésekben növekvő hangsúlyt kapott a megélhetés a munkahelyteremtés helyett (vagy annak kiegészítéseként). A *'megélhetés' azt jelenti, hogy a háztartás vagy a közösség képes a létfenntartásra és egy méltányos életszínvonal elérésére a helyben elérhető erőforrásokkal és saját erőfeszítéseikkel*.

Történelmi tény, hogy a vidéki Európában mindenhol ez volt a realitás a földművesek milliói számára. Ma is ez az egyetlen realitás például annak a 7,5 millió gazdálkodónak, akik Közép- és Kelet-Európában küzdenek a létminimumon vagy annak közelében élnek. Önfenntartók, ami azt jelenti, hogy nagyrészt a család a saját maguk termelte élelmet fogyasztja, és eladja vagy elcseréli az élelmiszer-, áru- és szolgáltatási feleslegét más szükséges dolgokra. Ez a tevé-

kenység, melyet néha *'informális gazdaságnak'* is neveznek, szinte láthatatlan a makroökonómiai mérések perspektívájában, ám az érintettek számára életbevágóan fontos. Ennek az életmódnak az értékét és legitim voltát el kell ismerniük mindazoknak, akik a helyi fejlesztéseket kezelik.

A rurális közösségek és a helyi gazdasági élet értékének ilyen szempontjait már rögzítették a PREPARE partnerek a vidéki jövőképről szóló nyilatkozatukban, a következőképpen:

„Értékes a helyi és kistérségi közösségeknek a sokszínűsége, mert e közösségek mindegyike:

- A hely és annak jellegzetességei iránti szeretetében gyökerezik;
- Összetartó erőt jelent a város és környéke között;
- Sokszínű gazdasági tevékenységet foglal magába a helyben történő cserével és helyiérdekű vállalkozásokkal;
- Kapcsolódik és hozzájárul a tágabb terület gazdaságához;
- Jól ellátott közösségi, kereskedelmi és önkéntes szolgáltatásokkal;
- A természetes és környezeti erőforrásokat hatékonyan és fenntartható módon hasznosítja;
- Erős civiltársadalommal és kulturális élettel rendelkezik;
- Képes kiaknázni a fenntarthatósághoz hozzájáruló hagyományokat.”

Ezek a közösségek együttesen teljes értékűek, nem marginálisak vagy járulékosak az európai élet főáramához viszonyítva, hanem teljes és nélkülözhetetlen közreműködői minden európai ember társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti szükségleteinek és vágyódásainak kielégítéséhez, azáltal, hogy biztosítják a következőket:

- Magas életminőséget nyújtó környezet;
- Tér és létesítmények a változatos rekreációs és turizmus-jellegű szolgáltatásokhoz;

- Élelmiszer termelése és más, nyersanyagok termelése és feldolgozása, beleértve a megújuló energiaforrásokat és e nyersanyagok bázisának hosszú távú biztosítását;
- Számptalan vállalkozás működtetése, köztük high-tech cégek, kézművesipar, gyártó és hozzáadott értéket termelő cégek, környezetvédelmi termékek és szolgáltatások nyújtása;
- A környezet kezelése és megóvása;
- A hagyományok megőrzése és újra felfedése.

1.1.5. A fenntartható fejlődés alappillérei

Meghatározások. A nemzetközi szervezetek, kormányok és egyéb szervezetek széleskörű elkötelezettsége a fenntartható fejlődés iránt az 1992-ben Rio de Janeiro-ban tartott csúcs találkozó ból származik. Ez a konferencia fogadta el a fenntartható fejlődésnek jelenkori definícióját:

„Olyan fejlődés, mely megfelel a jelen generáció szükségleteinek anélkül, hogy veszélyeztetné az eljövendő generációk saját szükségleteinek betölthetőségét.”

Egy másik gyakran használt meghatározás a fenntartható fejlődésre:

„Olyan fejlődés, mely folyamatosan biztosítja a társadalmi, gazdasági és környezeti előnyöket.”

Az Európai Unió a következő megállapítást rögzíti ki a Fenntartható Fejlődés Stratégiájában:

„A fenntartható fejlődést egyszerűen úgy határozhatjuk meg, mint a haladásnak olyan látomását, mely összeköti gazdasági fejlődést, a környezet védelmét és a társadalmi igazságosságot és eközben jobb életminőséget nyújt mindenkinek, a mostani és a későbbi generációknak.”

A fenntartható fejlődés megítélésének kritériumai

Ezek a meghatározások hasznos kiindulópontok a fenntarthatóságról való gondolkodásban, azonban nem nyújtanak elégséges alapot ahhoz, hogy eldöntsük, vajon egy bizonyos helyi fejlesztési program vagy egy projekt valóban fenntartható-e. Olyan definícióra van tehát szükségünk, mely segíti az értékelést, és amely egy rendezett és közösségi alapú szemléletet tükröz.

A fenntarthatóság nem egyszerűen például a természeti vagy az értékes épített környezet fenntarthatóságát jelenti, hanem kapcsolódik a helyi fejlesztések négy tartóoszlopához *emberek, gazdaság, környezet és intézmények*.

A következő „fenntarthatósági” kritériumok, melyeket alkalmazhatunk a helyi fejlesztési programokra vagy projektekre:

Társadalom, közösség, egyének

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- Jogszerűség, demokrácia és biztonság;
- Méltányosság és egyenlő bánásmód mindenkivel, beleértve a különleges segítségnyújtást a szegényebbeknek, és a nőkről, gyermekekről és etnikai kisebbségekről való gondoskodást;
- Javuló életminőség minden ember számára;
- Az önszerveződő, önkormányzó közösség a központi, dekoncentrált kormányzati intézményekkel társas viszonyban;
- A hagyományok tisztelete és a még meg sem születettek jogainak figyelembevétele.

Gazdaság

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- *Segítsen* megerősíteni és változatossá tenni a környék gazdaságát;
- *Biztosítsa*, hogy a helyi lakosság jelentős előnyhöz jusson a helyi tevékenység által;
- *Támogassa* a környék hosszú távú haladását a pusztán rövid távú előnyökkel szemben;
- Ha lehetséges, *kerülje el* a káros környezeti és egyéb addicionális következményeket, hatásokat bárhol a nemzeti, regionális vagy helyi gazdaságban.

Környezet

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- *Tisztelje a természetes rendszereket* és a környezet integritását;
- A lehető legjobban *csökkentse a nem megújuló nyersanyagok és energiaforrások felhasználását*;
- A *természeti erőforrásokat ne használja fel gyorsabban*, mint ahogyan azt a természet meg tudja újítani;
- Minden felhasznált forrás *hatékony hasznosításáról* gondoskodjon;
- *Kerülje el a szennyezést* és más kedvezőtlen környezeti hatásokat.

Intézmények

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- Járuljon hozzá az intézmények, beleértve a civil társadalom megerősítéséhez;
- Építsen ki és tartson fenn társulási, kooperatív viszonyokat;
- Ne okozzon finanszírozhatatlan költségeket a jövőben.

A 'tőke' bővítése és fenntartása. Más módon úgy fejezhetjük ki a fenntarthatóság elvét, hogy mindig törekedni kell arra, *hogy bővítsük és megtartsuk a szóban forgó terület erőforrás-vagyonát.* A 'Tőke' olyan, a környékhez tartozó vagyontárgyak tartós készlete, melyektől a helyi lakosság és a lokalitás jövőbeli jóléte függhet.

A tőkének 4 típusa van, melyek párba állíthatók a fejlesztés négy tartópillérével:

- **Emberi tőke**, vagyis az egyének személyes képességei, ismeretei, tudása, tapasztalata. Ezt a tőkét növelhetjük az oktatással, képzéssel és tehetség-gondozással, valamint a fiatal és képzett munkavállalók megtartásával, illetve ilyeneknek máshonnan történő odavonzásával.
- **Gazdasági tőke**, ideértve az összes megalakult vállalkozást (mezőgazdasági és ipari üzemek, szolgáltatások, turisztalétesítmények); a terület termékei és nyersanyagai (mezőgazdasági és erdészeti termékek, termálvizek, még a meglevő üzemek hulladéka is), melyek bázist jelenthetnek egy nagyobb hozzáadott érték eléréséhez. Ez a tőketípus növelhető a helyi vállalkozások bővítésével, új vállalkozások beindításával, vagy a gazdasági láncok, network megerősítésével.
- **Környezeti vagy természeti tőke**, az egészséges ökoszisztéma, tiszta folyóvizek, tiszta levegő, természetes élőhelyek, kultúrtájak és történelmi építmények. Ezt a tőkét megőrizni és bővíteni *a kárt okozó tevékenységek elkerülésével* lehet, olyan módon, mely fenntartja az erőforrást, miközben a társadalmi és gazdasági előnyöket is realizálja
- **Társadalmi vagy intézményi tőke**, ideértve *a formális és informális szervezeteket és hálózatokat, mint iskolák, egészségügyi központok, egyesületek és klubok, helyi önkormányzatok, kereskedelmi bankok.* Ezt a tőkét növelheti a közintézmények erejének és demokratikus felelősségének fenntartása, a köztiszt-

viselők irányítási képességének növelése, és a társulásokra való építkezés, ami a helyi fejlesztési folyamatok középpontjában áll.

1.1.6. A fenntartható helyi fejlesztések szemléleti módjai

Meghatározás. Először is hadd ajánljam az általam használt definíciót a Helyi Fejlesztésre:

„... a fenntartott és fenntartható társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti változtatások szándékos, körültekintő folyamata, melyet a helyi népesség életminőségének javítására terveztek meg.”

Vegyük szemügyre ennek a meghatározásnak következő jellemzőit:

- A hangsúly *a szándékos és fenntartott folyamaton* van. A helyi fejlesztések nem rövidéletű ügyek, hanem *hosszú éveken át* körültekintő módon kell ezeket folytatni.
- A folyamatnak *fenntarthatónak* kell lennie olyan értelemben, ahogyan az előző részben vázoltuk.
- A négy másik jelző – *társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti* – mutatják a téma mélységét, valamint hogy mennyire szükség van az *egységbe rendezett szemléletre*.
- **Változtatás.** A helyi fejlesztés *nem a helyzet fenntartásáról szól, hanem egy szándékos változtatás* a körülmények megjobbítására.
- Középpontban áll *a helyi lakosság életkörülményeinek javítása*. Egyes 'helyi' (vagy 'regionális') fejlesztések a múltban sokkal inkább nemzetgazdasági szempontok szerint történtek (pl. elektromosság bevezetése, vízvezeték építése vagy védelmi beruházások) és kevésbé a helyben lakók szükségleteit szolgálták.

A nemzetgazdasági érdekeket valóban ki lehet szolgálni helyi fejlesztésekkel, és a helyi szükségletek kielégítése közvetve hozzájárulhat a nemzet jólétéhez. Ám a helyi fejlesztés modern fel fogása elsődlegesen a helyi lakosság szükségleteire irányul.

Ez a meghatározás azt is magában foglalja, hogy a helyi fejlesztésnek nem csak **fenntarthatónak**, hanem **integráltnak** és **közösségcentrikusnak** is kell lennie.

Integrált. Mit értünk integrált vidékfejlesztésen?

- A középpontban kell lennie mind a *társadalomnak, mind a gazdaságnak, mind a környezetnek.*
- A fejlesztésnek egyszerre kell *„fentről lefelé”* és *„lentől felfelé”* irányulnia: ez azt jelenti, hogy ötvözni szükséges a szabályzókat, jogszabályokat, a kormányzat (minden szintű) támogatását és a lakosság erőfeszítéseit, erőforrásait és részvételét.
- Minden szektort magában kell foglalnia (közösségi, magán, önkéntes, hivatalos).
- A **társulásokra és együttműködésekre kell alapozni.**

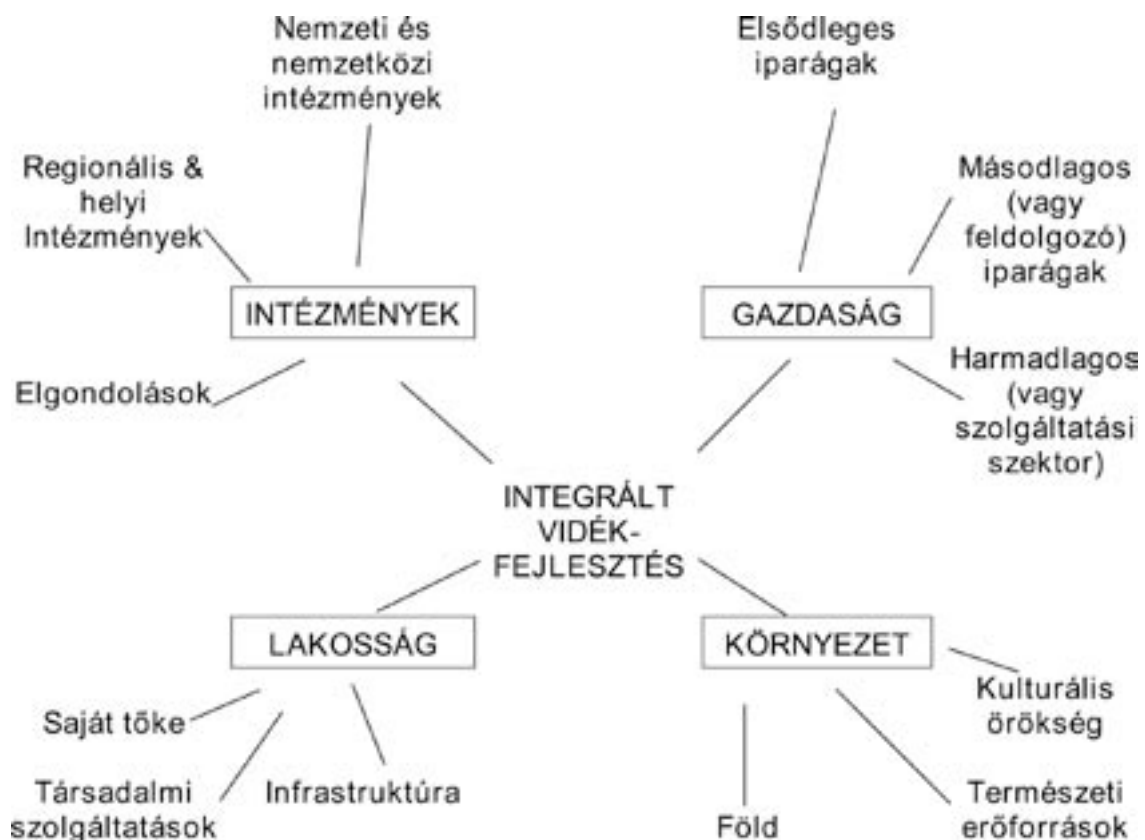
Az **integrált szemlélet ábrázolása végett, a „négy láb”** avagy **„négy pillér”** modelljét javasolnám, melyek:

- a lakosság (minden képességével együtt)
- a gazdaság
- a környezet
- intézmények

Ezeket *egymással egyensúlyban kell tartani*, mint ahogyan a pillérek tartják az épületet. Például, ha a fejlesztési projekt a helyi közösség társadalmi és gazdasági szükségleteit szolgálja, de rongálja a környezetet, akkor ez a projekt nem kiegyensúlyozott és nem fenntartható.

Az integrált vidékfejlesztés működési módja

Ezután hasznos, ha kidolgozzuk a pillér modelljét, hogy bemutassuk a vidékfejlesztés teljes lehetőségeit az alábbi ábra szerint.

A „mindenki nyertes” szemlélet. A helyi fejlesztések integrált szemlélete azt is jelenti, hogy olyan megoldásokat találnak vagy olyan tevékenységeket hajtanak végre, melyek **többcélúak**, és amelyek segítenek elkerülni, hogy az egyik ágazatban kárt okozzanak, míg a másokban kielégítik a szükségleteket. Ezt lehet win-win-win szemléletnek hívni (azaz amikor mindenki nyertes), ami által a programok egyszerre szolgálnak társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi célokat.

Közelebbről ez azt jelenti, hogy:

- Az Unió három nagy stratégiai célját– *versenyképesség, fenntarthatóság és kohézió* – egyensúlyban kell tartani, hogy egymást inkább kiegészítsék, mintsem vetélkedjenek vagy ellentmondásba kerüljenek;
- A helyi fejlesztési programokat integrált szemléletben kell kidolgozni a vidékfejlesztési EU Rendelet három tengelyére tekintettel - ez a három *a mezőgazdaság átalakulása egy piac-orientált sokfunkciós iparággá; a földterületek, az örökség és a környezet hatékony kezelése; valamint a vidéki társadalmak és a változatos vidéki gazdálkodás megerősítése*. Ahogy korábban hangsúlyoztuk, ez a három cselekvési terület nem maradhat hermetikusan elválasztva egymástól, hanem ezeket egymáshoz lehet és kell is kapcsolni.

Ezt az integrált szemléletet az Európai Bizottság hagyta jóvá a *„Videkfejlesztés stratégiai irányelveinek vázlata”* című dokumentumában, mely hangsúlyozza annak szükségességét, hogy

„hozzuk létre a gazdasági, környezeti és a társadalmi dimenziók szerves együttműködésének maximumát a vidékfejlesztési programok és stratégiák új generációjának megtervezésekor”.

A társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi célok szerves együttműködésének hatékony példáját mutatja a franciaországi Normandia-Maine hatóságának Regionális Parkjáról szóló kezdeményezés. Barenton-ban a hatóság átalakított egy gazdasági épületekből álló házcsoporthoz az „Alma és Körte Háza” néven, és ezeket körülveszi egy gyümölcsöskert, mely 80 különböző fajtájú almafa és ugyanannyi körtefa egyedből áll. Ez a központ nyújt technikai tanácsadást és segítséget a környező gazdálkodóknak, továbbá látogatókat is fogad, ahol a turisták megismerhetik a helyi gyümölcsstermesztési és feldolgozási (almabor, calvados, stb.) hagyományokat. A központból a turisták gépkocsin járhatják be azt az útvonalat, amelyet követve mintacsaládi gazdaságokat látogat-

nak meg, és meg is vásárolhatják a termékeket. Így a turistáktól származó bevétel a helyi gazdaságba kerül és segíti fenntartani a hagyományos gazdálkodási tevékenységet és a gyümölcsöskertek tájképi formáját.

Közösségre épülő fejlesztések

A korábbi definíciónk szerint a helyi fejlesztés *a változtatás körütekintő folyamata, melyet a helyi népesség életkörülményeinek javítására tervezte.*

Ebben az értelmezésben a helyi fejlesztés a lakosságot **szolgálja**. Másrészt azonban a helyi fejlesztéseket a lakossággal **együtt** és a lakosság **által** kell végrehajtani.

A térségi fejlesztésnek a területen élő közösség érdekeire figyelemmel és az ő bevonásukkal kell végbemenni. A 'községben' **minden**, a területen lakó embert értek – a többséget és a kisebbséget, fiatalokat és időseket, férfiakat és nőket, jómódúakat és szegényeket, stb.

A lakosság egésze képezi a fenntartható fejlődés alapját, mivel:

- A helyben élők **ismerik** legjobban a saját problémáikat és igényeiket;
- **Birtokukban van** az erőforrások jelentős része (föld, épületek, helyi termékek), melyekre alapozódik a fejlesztés;
- Képességeik, hagyományaik, ismereteik és erőfeszítéseik a **fejlesztés legfontosabb erőforrása**;
- **Elkötelezettségük életbevágó**: ha nem támogatják a kezdeményezést, akkor az el fog halni

(Nagyszerű példát mutatott erre az EU és a görög kormány javaslata az Integrált Földközi-tengeri Program során a 80-as években: a javaslat szerint az olajfákat ki kellett volna irtani Kréta szigetén és avokádó-fákkal helyettesíteni, ami azelőtt nem volt honos a szigeten. A helyi emberek kinevették a javaslatot, s ezzel el is vetették azt.)

1.1.7. A fenntartható helyi fejlesztések megvalósítása

A tervezést követően az a kérdés, hogy miként valósítsunk meg fenntartható helyi fejlesztéseket.

A megvalósítás folyamatának 6 fő eleme van:

- Elemzés
- Mozgósítás
- Társulások (partnerségek) kiépítése
- Tervek elkészítése
- Kiértékelés
- Végrehajtás

Ezek az elemek szorosan összefüggenek és nem egyszerűen egymás utáni, elszigetelt tevékenységeket jelentenek.

Elemzés

A helyi térségek nagyon különbözőek, geográfiai, gazdasági, jellemzőiket, problémáikat, szükségleteiket és erőforrásaikat tekintve. Két egymástól néhány kilométerre levő vidéki település is nagymértékben különbözhet egymástól. Így szabványmegoldások nehezen alkalmazhatók a helyi fejlesztésekben.

Mindezek miatt az elemzés elhagyhatatlan, mivel ez a jövőre vonatkozó bármilyen fejlesztési terv alapja.

Következzen három példa az elemzési technikákra.

Tanulmánykészítő csoportok

Svédországban a helyi fejlesztések folyamata gyakran egy tanulmánykészítő csoport megalakításával kezdődik, például tíz ember – férfiak és nők – találkoznak és felteszik maguknak a következő négy kérdést:

- Melyek a településünk **jellemzői**?
- Melyek a településünk **problémái és szükségletei**?
- Milyen **cselekvéseket, intézkedéseket** tehetünk **mi magunk**, amelyekkel változtathatunk a problémákon, megoldást találhatunk a gondokra?
- Milyen **segítségre** van szükségünk másoktól?

A település értékelése

Angliában sok ezer helyi közösség hajtotta már végre a település értékelését. Az értékelések a következőket tartalmazhatják:

- A település **fizikai szerkezete** – útjai, vízellátása, középületei, nyilvános terei, ezek állapota és az esetleg szükséges fejlesztéseik.
- A település **gazdasága** – milyen munkahelyek vannak, mekkora a munkanélküliség szintje, milyen módon növelhető a helyi termékek hozzáadott értéke, a vállalkozók, száma, mérete, helyi termékek stb.
- A **helyi társadalom felmérése** – kérdőív alapján, melyet minden háztartás kitölt arról, hogy mit gondolnak az egyéni és közösségi szükségleteikről. Egy ilyen kérdőív például kimutathatja, kik azok a dolgozó anyák, akik gyermekfelügyeletet igényelnek, kik az idősek közül, akiknek a bevásárlásban kellene segítség, kik készülnek elhagyni a települést a fiatalok közül a nekik szükséges létesítmények hiányában.

S.W.O.T. elemzés

A S.W.O.T. angol betűszó jelentése: Strengths = erősségek, Weaknesses = gyengeségek, Opportunities = lehetőségek és Threats = veszélyek. Ezeket a jellemzőket bármilyen területen, illetve bármely vállalkozásnál megtaláljuk. Pontos elemzésük felbecsülhetetlen értékű kezdőlépés a terület vagy a vállalkozás fejlesztési tervének kialakításához.

Erősségek	»»»	ezekre építhetünk
Gyengeségek	»»»	ezeket kijavíthatjuk
Lehetőségek	»»»	ezeket kiaknázzhatjuk
Veszélyek	»»»	ezek ellen védekezhetünk

Erősségek: a terület vagy a vállalkozás meglevő eszközei, erőforrásai, melyeket fel lehet használni a fejlesztéshez.

Például:

- Gazdag és változatos természeti, kulturális erőforrások.
- Szorgalmas munkaerő alacsony költségekkel.

Gyengeségek: azok a hátrányok, melyeket le kell küzdeni a fejlesztési programban. Például:

- A munkaerő alacsony képzettségi szintje
- Rossz minőségű infrastruktúra

Lehetőségek: olyan tényezők a területen/vállalkozáson akár belül, akár kívül, melyek a jövőben erősségekké válhatnak.

Például:

- Növekvő érdeklődés a vidéki turizmus iránt
- A külföldi befektetők érdeklődése egyes kulcságazatokban

Veszélyek: olyan külső tényezők, melyek a fejlesztési tervet veszélyeztethetik.

Például:

- A települések közötti kompetitív helyzet és nem kooperáció
- Az importárak intenzív versenye.

A részvétel elősegítése - mozgósítás

A helyi fejlesztés *a lakosság szolgálatában történik, és azt a lakossággal együtt és a lakosság által kell végrehajtani.*

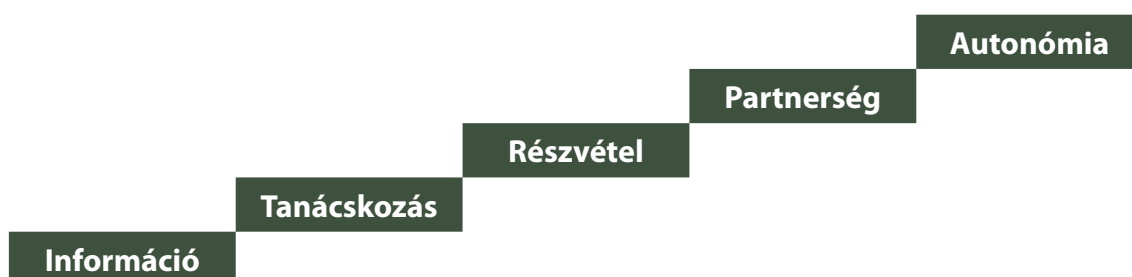
A lakosság bevonása létfontosságú az őket érintő fejlesztési folyamatokban: fel kell „hívni” őket a részvételre, képessé tenni arra, hogy szükségleteiket és erőforrásaikat elemezzék, bátorítani kell arra, hogy kezdeményezzék a szükségleteiket kielégítő terveket.

Röviden, *'tulajdonukba' kell adni a folyamatot*, hogy valóban társak legyenek ahelyett, hogy a külvilág vagy egyes részérdekektől vezérelt csoportok tevékenységének passzív elfogadói, elviselői legyenek.

A helyi lakosság ilyen bevonását azonban – amit Svédországban *'participatív (részvételi) demokráciának'* neveznek – nem könnyű elérni. *Mi a probléma?*

- Az embereknek talán nincs ideje, energiája vagy bátorsága részt venni a folyamatban.
- A kormányok esetleg nem szívesen vonják be a lakosságot a helyi fejlesztésekről szóló döntésekbe.
- Esetleg a lakoságnak és a kormányzatnak is meg kell tanulnia, hogyan dolgozzon együtt.

Ezt a folyamatot nevezhetjük így: *„lépcső a közösség részvételéhez”* – a folyamat az információ passzív befogadásától a tanácskozáson keresztül vezet el a részvételig és a partnerségig.

A lépcsőfokok a következőt jelenthetik:

- először, a kormányzat tájékoztatja a lakosságot a javaslatokról
- később átbeszélük a lakossággal
- a lakosság élhet a lehetőséggel, hogy részt vegyen a területet érintő döntéshozatalban
- valódi társulások jönnek létre a kormányzat és a lakosság között
- ha kiépült a bizalom, a kormányzat meghatalmazhatja a lakosságot a saját fejlesztéseik előkészítésével és megvalósításával, ez a fejlesztési autonómia

Míg elérünk a közösség bevonásához, megfontolt erőfeszítésekre van szükség éveken át a lakosság és a kormányzat részéről is. A non-profit szervezetek és más testületek nagyon fontos támogató szerepet játszhatnak ebben a folyamatban.

Társulások (partnerségek) kiépítése

A társulás, minthogy intézményes értelemben is kulcsszerepet játszik a helyi fejlesztési folyamatokban, egyre szélesebb körben elfogadott megoldás, a LEADER programban is a fókuszban áll. Nagyon sok más EU és nem Európai Unió kezdeményezésben is felismerhetjük Nyugat- és Kelet-Európában egyaránt, például a franciaországi regionális parkok, a magyarországi kistérségek, a balti államok kísérleti társulásai esetében, vagy az UNDP Lokálisan Fenntartható Fejlesztési Programjai között a volt Jugoszlávia országaiban, Belorussziában, Kalinyingrádban és Ukrajnában.

Miért játszik kulcsszerepet a társulás?

- Mert a több hatalmi ágat *egyesítő demokráciában a helyi fejlesztési programok vagy a közszférától, vagy a privát szférától vagy a civil szférától függenek.*

- Mert nincs olyan társadalmi-gazdasági szektor, *mely önmaga meg tudná oldani az egész feladatot*, amennyiben a helyi fejlesztésnek valóban integrált szemléletűnek kell lennie.
- Mert a helyi fejlesztés bármilyen erőfeszítése *okozhat előnyöket és hátrányokat bármely szférának a térségen belül és kívül egyaránt*. Ezért a különféle érdekeket, fel kell tárni, meg kell hallgatni, át kell beszélni, hogy az előnyöket elérjék és a hátrányokat kiküszöböljék. Ez nagyon közel van a fenntarthatóság biztosításának eszméjéhez.
- Mert a helyi fejlesztési folyamat különböző helyekről származó források biztosításától függhet.

Mint korábban utaltunk rá, *a partnerség a bizalmon nyugszik*. Eltarthat egy ideig, amíg kiépítik ezt a bizalmat és létrejöhet egy formális partnerség, de az előnyök miatt mindenképpen megéri, ahogyan azt a LEADER program európai sikere már eddig is bizonyította.

A fejlesztési tervek elkészítése

A helyi fejlesztés *időben zajló folyamat*, ezért *stratégiai szemléletre van szükség*, ami előretekintve megtervezi a folyamatot. A *fenntartható fejlődés lokális stratégiája* biztosíthatja a fejlesztési folyamat kiindulópontját.

A stratégia jellemzői:

- Alapos elemzésre épül.
- A lakossági részvétel kommunikációs, diszkurzív, egyeztetéses folyamatain keresztül készül.
- Olyan társulás készíti, amelyik elkötelezett a stratégia kivitelezése iránt.

A stratégiának *vázolnia kell a célokat és a célok eléréséhez szükséges eszközöket* a fejlesztés négy pilléréhez kapcsolódóan (lakosság, gazdaság, környezet, intézmények).

Kiértékelés

Korábban kiemeltük, hogy a helyi fejlesztés csak akkor érheti el a fenntarthatóságot, ha vannak kritériumok a fenntarthatóság megítéléséhez. Javasoltunk is egy kritériumrendszert, mely felhasználható a vidékfejlesztési programokban és projektekben, és amely kapcsolódik a helyi fejlesztések négy 'lábához' vagy oszlopához (lakosság, gazdaság, környezet, intézmények).

Ilyen kritériumok alkotják a kiértékelés formális eljárásait, amelyeket egyre inkább alkalmaznak a helyi fejlesztési irányelvek, programok és projektek kidolgozásánál.

Az eljárások közül a legjobban kidolgozott és széles körben használt a **környezeti hatáselemzés**. Ez lehetővé teszi, hogy véleményt alkothassunk egy irányelv, program vagy projekt elfogadása előtt a következőkről:

- Az érintett terület környezeti tőkéjére gyakorolt hatás
- Ha szükséges, hogyan lehet módosítani vagy megváltoztatni, hogy a környezeti hatást optimalizáljuk
- Ha a hatás még mindig elfogadhatatlan, akkor tartalmazza a javaslatot a tervezet elutasítására.

Az Európai Unió szabályai előírják, hogy minden fontos építési projekt (pl. autópálya, duzzasztógát, repülőtér) tervezésekor kötelező elkészíteni a környezeti hatástanulmányt. Ugyanez ez az előírás fokozatosan ki lesz terjesztve minden fontos EU programra és irányelvre. Sok EU tagállam alkalmazza ezt az elvet a projektek széles körére. A Magyarországon tervezett Leader+ program esetében ez inkább elemzés, mintsem hatástanulmány.

Egyre inkább használják ugyanezeket az elveket az irányelvek, programok és projektek értékelésére a fejlesztés három másik alappilléreinek tekintetében is:

- A lakosság és a gazdaság – **társadalmi-gazdasági hatáselemzés** eljárása
- Társadalmi és intézményi tőke – **mátrix-elemzés** és a **költség-haszon elemzési** eljárások.

A döntéshozatal előtti kiértékeléseket rendszerint a helyi fejlesztési stratégia alkotási folyamat lényeges pontjain hajtják végre. Az értékelést, az elemzés eredményeit a nyilvánosság előtt kell végrehajtani és az eredményeknek a felelős szervezetek és társulások, valamint a helyi közösség számára elérhetőnek kell lennie még a döntéshozatal előtt. További hivatalos értékelésre is szükség lehet, ahogy az egyes projektek az elfogadás felé tartanak.

Folyamatos ellenőrzés. A kiértékelés folyamatához szorosan kapcsolódik a *folyamatos ellenőrzés*, ami a döntéshozatal után történik a fejlesztési program előrehaladásával. Az ellenőrzés kulcskérdései:

- A fejlesztési folyamat valóban meghozza-e a szándékolt, tervezett, előrevetített, kiszámított előnyöket?
- Van-e ellentétes hatása a lakosságra, a gazdaságra, a környezetre vagy az intézményekre?
- Kell-e módosítani a folyamatot, hogy az előnyöket növeljük és a káros hatásokat csökkentsük?

Végrehajtás

A helyi fejlesztés sikere a realizálás intézkedésein múlik.

Az intézkedés szükséges jellemzői:

- a stratégián alapszik,
- több évig tart és helyben történik,
- a társulások irányítják.

Ugyanakkor függ a jogi, szabályozási, pénzügyi és anyagi feltételek kedvező alakulásától is.

Az **anyagi támogatás, a fejlesztési források rendelkezésre állása** különösen fontos. A helyi fejlesztési programok először is a résztvevő lakosság és partnerek erőfeszítéseitől és elkötelezettségétől függnnek. *Erőfeszítések és elkötelezettség nélkül* semekkora forrás helyes felhasználása nem biztosított.

Forrásra szükség van a következőkhöz:

- vagyonnövelő beruházások, mint utak, vízellátás, iskola- és egyéb közösségi létesítmények felújítása;
- a közszolgáltatások, közösségi létesítmények fenntartási költségeinek fedezése;
- támogatások, kedvezményes kölcsönök és hitelek nyújtása olyan magán- vagy kereskedelmi tevékenységhez, mely a térség társadalmi-gazdasági szövetét erősíti;
- a fejlesztési folyamatot fenntartására, például a helyi akciócsoport vagy társulás működésének költségei.

Bármely adott térség fenti tevékenységeinek finanszírozása elvileg lehetséges több különböző forrásból – nemzeti, megyei vagy regionális, EU és más nemzetközi források és ügynökségek, privát szektor a bankokat is beleértve, helyi hatóságok, non-profit szervezetek és alapítványok, a térségben vagy azon kívül élő érdekelt magánszemélyek.

A szükséges pénzösszeg biztosításánál a következő kihívások jelentkeznek:

- Nagyon világos legyen, mekkora összegre van szükség és miért.
- A lehetséges források feltérképezése (forrástérkép).
- A pénz felkutatásához és megszerzéséhez következetesen végigvitt folyamatokra van szükség.

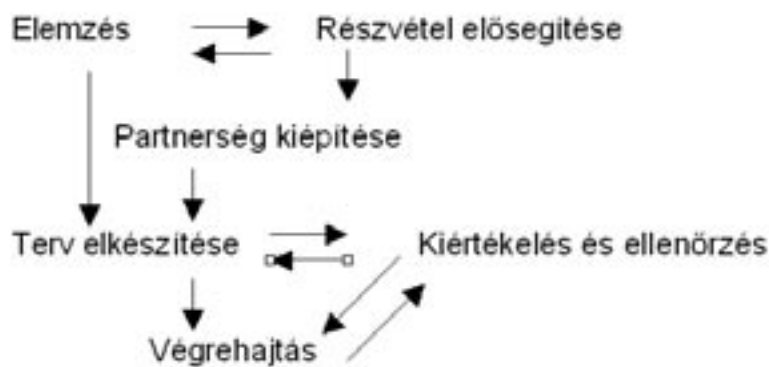
Aranyszabály:

„Finanszírozd a programodat, ne a finanszírozók programozzanak téged.”

Vagyis, a helyi akciócsoporthoz vagy társulás nagyon világosan határozza meg, hogy mit akar elérni, és azután keresse meg az anyagi feltételek a céljai eléréséhez. Nem szabad, hogy szétfeszítse a saját programjának kereteit azért, hogy valamely finanszírozó oda nem illő feltételeit kielégítse.

A helyi fejlesztés elemei közötti kapcsolat

Végül hadd mutassuk be, hogyan kapcsolódik egymáshoz a helyi fejlesztés hat eleme:

Az ábra magyarázata

- A helyi fejlesztés folyamata kezdődhet az **elemzéssel** vagy a szereplők **nyilvános bevonásával**, (mozgósítás) vagy (legjobb esetben) **mindkettővel**, mivel ezek egymás támogatják. Például a helyi lakosság érdeklődését felkeltheti, ha meghívják őket a település vagy a térség erőforrásainak értékelésére.
- Fordítva is igaz, az érdeklődés felkeltése (pl. tájékoztatási vagy tanácskozási kampány segítségével) az értékelés elkezdésére sarkallhatja a lakosokat.
- A részvétel elősegítése, a mozgósítás és a nyilvánosság alapot adhat a társulások beindítására is.

- A társulás azután kézbe veheti a **tervkészítés** folyamatát, az elemzés **eredményeinek** felhasználásával.
- A **kiértékelés** következik, a **visszacsatolás** pedig a **terv módosításait** eredményezheti.
- A **végrehajtás** ezután következhet, ennek visszacsatolása pedig *a folyamatos ellenőrzés és jelentés a részt vevők számára.*

A fejlesztési folyamat fenti leírása meglehetősen idealizált. Nem mindig lehetséges, sőt nem is mindig helyes, ha addig várunk, míg a lakosság részvétele természetes módon elvezet a társulások megalakulásához. De ha a körülmények arra kényszerítenek, hogy siettessék a folyamatot, óvatosan kell eljárni.

Amennyiben kizárólag, elsősorban vagy dominánsan 'fentről-lefelé' módon működik a szervezés és nem önszerveződés jön létre a funkcionális kistérségekben, és a lakosság nem kerül intenzív bevonásra, nagyon valószínű, hogy nem fogja elérni a helyi fejlesztés a fenntarthatóságot.

1.1.8. Integráció a térségi programokban

A LEADER program és annak szemlélete jól illusztrálható egy átfogóbb modell segítségével, amely a helyi fejlesztésekben részt vevők számára megjelenő komplexitás megragadására ad lehetőséget.

Az összetettség okai: az egyes földrajzi területek nagyon változatosak és eltérőek; a területen érdekelt emberek és szervezetek nagyon sokszínűek; a köztisztviselők számtalan szervezetben, funkcióban, pénzügyi és más rendszerekben jelennek meg; valamint a tény, hogy a helyi fejlesztés egyszerre 'fentről-lefelé' és 'lentől-felfelé' irányul, mivel mind kormányzati, mind lakossági erőforrásokat igénybe vesz.

A feladat, hogy egyetértést kell elérni ebben a sokféle érdekkörben az adott terület problémáival és a megoldási módokkal kapcso-

latban; és módot kell találni a megfelelő egységek erőforrásainak hasznosítására egy logikus és integrált akcióterv kialakításához. Az alábbi ábra bemutatja, hogyan lehet a probléma megoldására utat találni egy terület-alapú társulásban.

Integráció a térségi programokban

Az ábra magyarázata

A kormányzatot a minisztériumok és hivatalok képviselik. Minden minisztérium vagy hivatal rendelkezik a térséget érintő saját programjával és hatósági, szabályozási feladatokkal, funkciókkal. Az Európai Unió és más nemzetközi, szervezetek, intézmények, testületek szintén nyújthatnak szabályzást, irányelveket és programokat.

Bármely térségben szükség van a terület problémáinak és lehetőségeinek tisztázására; a szükségleteket megfelelően kielégítő programokra; az erőforrások azonosítására, felkutatására, mozgósítására, alkalmazására nemcsak a minisztériumok és külső hivatalok részéről, hanem a helyi, térségi hatóságok, a privát szféra, az önkormányzatok, a non-profit szervezetek és a helyi lakosság részéről egyaránt.

Ezt nem lehet elérni pusztán az egyes központi, regionális, megyei hatóságok, fejlesztési kormány szervezetek, intézmények valamilyen csúcsmínisztériummá alakítása által, vagy más egyszerűen 'fentről-lefelé irányuló tevékenységgel.

Ennél sokkal célravezetőbb, ha a fejlesztéssel foglalkozó, hatósági feladatkört is ellátó központi-regionális intézmények:

- kialakítanak egy bizonyos funkcionális fejlesztési térséget, amelyet, az ott élők a közösen megoldásra váró problémák nyomán azonosítanak, és ami alkalmas a problémák hatékony megoldására is: lehet ez egy település, települések csoportja vagy kistérség;
- Megterveznek és elindítanak egy helyi, kistérségi fejlesztési programot az adott térségre, térségi-együttműködési típusra vonatkozóan, és kidolgoznak egy olyan fejlesztési tervet, akciótervet, amelyik a meglévő, szétszóró szereplők erőforrásait és forrásait eléri;
- Létrehoznak egy szervezeti struktúrát, vagy inkább ilyen struktúrákat generálnak a hatékonyan működő társulásra a különböző szereplők között;
- A struktúrában a részt vevők a megfelelő előírások alapján kialakítanak egy irányító, végrehajtó, ellenőrző testületet (bizottságokat), amelynek az a munkája, hogy az érintett testületekkel és a helyi közösséggel együtt menedzselje a programot;
- Végrehajtják a programot egy meghatározott idő alatt.

A fenti leírás arról szól, hogy kedvező esetben egy LEADER- vagy LEADER-típusú kezdeményezés milyen lehet, és mit tehet. De ezt fejlesztési sémát nem csak a LEADER programban találhatjuk meg. A szubregionális társulások egyre növekvő száma működik így.

A fenti ábra a helyi fejlesztésnek még két másik jellemző vonására is felhívja a figyelmet, nevezetesen:

- A regionális és helyi fejlesztések közötti különbségre
- Minden releváns, támogatási programból származó forrás felhasználásának szükségességére.

Regionális és helyi fejlesztés. A fenti ábrához fűzött magyarázatban így szerepel: a kiválasztott térségnek olyannak kell lenni, amit a lakosság saját maga felismer, azonosít, és amely alkalmas a problémamegoldásra: lehet ez egy település, települések csoportja vagy kistérség. Ez arra vonatkozik, hogy a lakosság *csak akkor fog részt venni a helyi fejlesztési erőfeszítésekben, ha magukénak érzik a területet*. A helyi lakosság a helyben élők nem tudnak gyakorlati szinten azonosulni egy nagyméretű régióval. Ezért például a LEADER programban szereplő területek tipikusan 5.000 (10.000) - 100.000-ig terjedő lakosságszámot takarnak, ami egy tipikus régiónak csak a töredéke.

Következésképp, a LEADER program Magyarországon sem regionális fejlesztési program, hanem vidékfejlesztési vagy *helyi fejlesztési program*: a kiválasztott vidéki területek vagy kistérségek igényeire fókuszál. Természetesen, minden LEADER programnak tekintetbe kell vennie régió nagyszabású infrastrukturális beruházásait (utak, kórházak, iskolák), melybe beletartozik az adott kistérség is. A kistérségek problémái, javaslatai azonban kifinomultabbak, jobban figyelnek a lokális és sajátos igényekre a térségen belül.

Az európai országokban felhalmozott LEADER tapasztalat azt mutatja, hogy a problémák regionális és kistérségi megoldására épp ellenkező hatást válthat ki. Két példát idézünk a Skót Felföld és Szigetek Régióból. A múltban különböző helyeken a régió gazdasági problémáinak a megoldását egy nagy halfeldolgozó üzem és egy alumíniumolvasztó létrehozásában látták. Mindkét nagyvállalat a rurális területekről vonzotta a munkaerőt a működési helyére, majd egy idő után csődbe mentek és súlyosabb munkanélküliséget okoztak, mint ami azelőtt a térségben volt.

Minden releváns programból származó forrás bevonása. Az *'Integráció a területi programokban'* c. ábra jól észrevehetően mutatja a különböző forrásokat, melyekből forrás és más támogatás vonható be a helyi fejlesztési programokba. Rendszerint lehetetlen egyetlen forrásból elegendő forrást szerezni egy valóban fenntartható program végrehajtására.

A LEADER program finanszírozása az EU-ból vagy a kormányoktól a meglevő Vidékfejlesztési Rendelet, Operatív Program alapján vagy a jövőben az EAFRD keretében fontos kezdőlökést ad a helyi fejlesztési programokhoz és a többi szektor együttműködéséhez. Az azonban biztos, hogy ezek a források önmagukban nem képesek teljes körű megoldást adni arra a várhatóan nagy mértékű forrásigényre, amely a vidéki területek fejlesztési, kohéziós problémáinak, feladatainak megoldásához szükséges, a sok esetben ijesztő gazdasági és társadalmi hátrányokkal rendelkező területeken, vagy ahol nagyarányban károsodott már vagy veszélyben van a természeti környezet.

Ezért van szükség minden releváns közös programból származó forrás bevonására a vidékfejlesztés céljaira.

Az Európai Bizottság állásfoglalása szerint:

"Egy EU-s vidékfejlesztési politika sosem remélheti, hogy képes kezelni a rurális területek minden felmerülő problémáját. Egyes nehézségeket sokkal jobban meg lehet oldani nemzeti, regionális, vagy helyi cselekvés által. Másokat egyéb EU-s szabályok keretében lehet legyőzni." (European Commission, 2004a)

A kormányok és a helyi társulások közös feladata, pályázni minden releváns közös programban. Ebbe beletartozik az integrált szemlélet, mely magában foglalja mind a vidékfejlesztés szűken vett elemeit (ahogyan az a Vidékfejlesztési Rendeletben szerepel), illetve a tágabban értelmezett elemeket, melyeket a Regionális, Szociális és Kohéziós alapok támogatnak, valamint azok a nemzeti kormány-

programok, melyek például az egészségügyhöz, oktatáshoz, szállításhoz vagy környezetvédelemhez kapcsolódnak.

Az integrált szemlélet a gyakorlati alkalmazása annak az elvnek, hogy a kohéziót, a versenyképességet és a fenntarthatóságot egyszerre kell elérni, s ez ad perspektívát az egyes régiókon belül a városok és a vidék kapcsolatrendszerének is.

Villány-Siklói Borút, Magyarország

A közösségi és magánérdekeltek közötti társulás szép példáját mutatja be a Villány-Siklói Borút Délnyugat-Magyarországon.

A Borút tizenegy önkormányzaton meg keresztül Baranya megyében, egy olyan régióban, ahol a gazdaság teljesítménye gyenge és alacsony az átlagjövedelem. Az 1990-es évek elején a Megyei Tanács vezetői felismerték, hogy a borok minősége és a borászok tudása ebben a kistérségben európai vonzerővel rendelkező borút kialakítását támogathatná. Az egyes önkormányzatok lelkesen válaszoltak a felvetésre és megalakult a Villány-Siklói Borút Egyesület. A helyi hatóságok, a civil szervezetek, magánszemélyek és kis- és középvállalkozások csatlakoztak a szervezethez.

A borút koncepcióját szakértők alakították ki. 20 millió forintos (82000 eurós) támogatás érkezett az EU-tól a PHARE programon keresztül. 30 km-es borútat terveztek meg, összekötve egy sor turistalátványosságot és különféle turistáknak szánt létesítményeket. Az Egyesület szervezte a helyi részt vevők, lakosok oktatását, amely felkészített a borút felépítésére és működtetésére. Kamatmentes kölcsönt is nyújtottak a helyi vállalkozóknak, hogy az idegenforgalomban munkahelyeket teremtsenek. Siklóson, a kistérség központjában a PHARE által finanszírozott irodát állítottak fel. Stratégiai terv és operatív program készült a Borút számára, melyet minőségbiztosítási rendszer, idegenforgalmi információs szolgáltatás és marketing terv követett.

Ma a Villány-Siklói Borút 60 borárusító hellyel, 50 borkóstolási lehetőséggel, 8 étteremmel és borozóval, 3 borüzlettel, 10 szállodával és panzióval, 32 falusi vendéglátóhellyel, 2 kempinggel, 1 lovagoltató hellyel és 1 múzeummal rendelkezik. Az Egyesület kialakította a borút céges arculatát egy egyedi márkaimázssal, weboldalt üzemeltet marketing céllal és bevezetett egy hirdetőtábla rendszert, valamint információs pontokat az útvonal mentén. A Borút modellje lehet a hasonló projekteknek Magyarországon.

1.1.9. A LEADER kisugárzása

Más fejezetek foglalkozna részletesen a LEADER programmal, amelyet Községi Kezdeményezésként indítottak az EU-ban 1991-ben, és most a harmadik fázisában tart. A program három kulcselemére szeretnék összpontosítani - *a térségi elvre, az integrációra és a társulásokra* -, melyeket mind definiáltam korábban.

A LEADER Kezdeményezés ösztönözte a vidékfejlesztés integrált, területi-térségi elvű és társulásra alapozott szemlélet. Jelentős hasznót hozott az EU 15 tagállamában, nem csak azokon a területeken, melyeket közvetlenül kiválasztottak a LEADER programokhoz, hanem tágabban, különösen azokban az országokban – Finnország, Írország, Spanyolország -, amelyek a LEADER programot választották arra, hogy alkalmazzák ezeket az elveket a saját nemzeti vidékfejlesztési programjukban.

Például, Finnország-szerte vannak vidéken Helyi Akciócsoportok a LEADER modell alapján; ezek közül néhányat a LEADER program finanszíroz, másokat más EU programok, az Objective 1 vagy az ALMA, végül egyeseket a nemzeti program, a POMO.

A LEADER fő iránya. A 2007 utáni időszaka előretekintve az Európai Bizottság támogatja a LEADER elveinek (az integrált, területi

elvű és társuláson alapuló szemléletnek) az alkalmazását minden vidékfejlesztési intézkedésben. Ez segít biztosítani, hogy a vidékfejlesztési Rendelet három alappillére szerinti tevékenysége egymással összhangban legyen, és egyszerre hozzon eredményt a gazdálkodóknak, a környezetvédelemnek és az általánosan értelmezett rurális közöségnek és gazdaságnak.

Biztosíthatja azt is továbbá, hogy minden szféra (közsztféra, magánsztféra, önkéntesek) energiája és erőforrásai megjelenjenek a vidékfejlesztésben. A lehetőség és a kihívás ebben az, hogy minden térségben úgy fókuszálják a helyben élők erőfeszítéseit és elképzeléseit, hogy a közös életminőségük javítása érdekében megerősítsék a helyi gazdaságot és gondoskodjanak a helyi környezetük és örökségük megóvásáról, megtartásáról. Amennyiben ez történik, akkor a közös finanszírozás minden eurója vagy forintja megtöbbszöröződik, minden befektetés fenntartható megtérülést hoz, minden helyi program pontosabban fog igazodni a közösség aktuális és sajátos igényeihez.

A LEADER Magyarországon. A LEADER elveinek alkalmazása az EU tagállamaiban egyre szélesebb körben nyert teret az elmúlt 14 évben és még koránt sincs befejezve a folyamat. Összehasonlításként, a később csatlakozók, köztük Magyarország még csak a folyamat kezdeténél tart. Az EU-15-ök LEADER tapasztalatainak sikereiből és kudarcaiból is tanulhatnak Magyarországon. Mégis arra kell összpontosítani, hogyan lehet a LEADER elveit alkalmazni az ország társadalmi, kulturális és politikai struktúráira és az ország hagyományaira.

Érdemes különösen egy elemre részletesebben figyelni, nevezetesen a helyi önkormányzatok hálózatára. Ezek olyan helyi hatóságok, melyek nagyon is képesek arra, hogy a kisváros vagy falu helyi igényeit megfogalmazzák. Ez a részben hasonlít a franciaországiakra, ahol minden közösség – nagy vagy kicsi – saját polgármesterrel bír, aki működteti az önkormányzatot.

Ugyanakkor a helyi önkormányzatok korlátozott hatósági kompetenciájuknál fogva nehezen tudnak részt venni olyan projektek vagy szolgáltatások kialakítása, nyújtása esetében, melyek nagyobb területet szolgálnak ki, vagy amelyekhez egy önkormányzat forrásainál többre van szükség. Ezért van, hogy Franciaországban a települések csoportjai különböző sajátos célokra szerveződnek, mint például megszervezni a kistérségi vízellátást, középfokú oktatást, járási kórházat vagy idegenforgalmi kezdeményezéseket. Ezért jöttek létre Magyarországon is a kistérségek, melyek önkormányzati csoportok, esetenként helyi civil szervezetek támogatásával.

A LEADER kezdeményezés Magyarországon építhet az önkormányzatoknak arra a vágyára, hogy egymással együttműködjenek, amikor a megoldandó problémák nagyobbak annál, hogy helyben lehessen őket kezelni. A LEADER azt a többletet adja hozzá ehhez az elvhez, hogy a két fő szférát, a privát /kereskedelmi szférát, illetve a civil/önkéntes szférát is strukturáltan vonja be az önkormányzatok mellett.

A vidék társadalmi, gazdasági és kulturális életének sok szeletét ezek a 'nem-közösségi nem intézményesült' szektorok inspirálják, vezetik vagy irányítják. Ha az ő energiájukat is sikerül megnyerni, többet lehet elérni, és nagyobb biztonsággal történik meg, hogy a helyi fejlesztési program valóban nem egyszerűen csak a helyi közösség számára készítik valakik, külső tanácsadók, hanem velük együtt és általuk készül és kerül megvalósításra.

Hivatkozások

European Commission, 2004a. 'Extended Impact Assessment: Rural Development Policy post 2006'. EC, Brussels.

1.2. Megfontolandó tézisek a vidékfejlesztés fogalmának megközelítésére

Írta: Professor Michael Dower, az Európai Bizottság vidékfejlesztési bizottságának tanácsadója és a PREPARE Program koordinátora

1. **A vidékfejlesztés a vidéken élők tevékenysége**, amelyhez az állam segítséget nyújt, ezért nincs sikeres vidékfejlesztés anélkül, hogy kialakulna a partnerség a kormányzat és a vidéken élő emberek között. A LEADER-módszer legnagyobb jelentősége éppen abban rejlik, hogy segítségével a résztvevők képesek megteremteni ezt a kormányzati – vidéki partnerséget.
2. A helyi emberek nemcsak szereplői, célcsoportja a vidékfejlesztésnek, hanem az csakis általuk történhet, ezért olyan fontos, hogy motiválttá váljanak, és ők vállalják a vezető szerepet.
3. A vidékfejlesztés társadalmi, gazdasági, kulturális és környezetvédelmi változások által fenntartott és fenntartható, szándékolt folyamat, amely a vidéki közösségek életminőségének javítása érdekében jött létre.
4. A vidékfejlesztés több ágazatot integrál, foglal magába. A mezőgazdaság táptalaján nőtt ki, de mára már nagyon komplex területté nőtte ki magát.
5. Fenntartható az a fejlesztés, amely megfelel a jelenlegi generáció igényeinek, és nem áldozza fel a jövő generációk lehetőségeit. A jelen generációnak gondolnia kell cselekedeteinek hosszú távú hatására is.
6. Fel kell mérni, és fel kell használni minden lehetséges erőforrást a vidékfejlesztés támogatására. A helyi erőforrások éppen olyan fontosak, mint a nemzeti vagy nemzetközi támogatások.

7. Helyi partnerség nélkül nem valósulhat meg a vidékfejlesztés.
8. A LEADER középpontjában a területi megközelítés áll. Az embereknek helyi szinten van szüksége a segítségre.
9. Találékonyság: nyitottnak kell lenni a forrást biztosító lehetőségek iránt, de a helyben szükséges programokat ne engedjük torzulni a külső támogatások céljai szerint, hanem a helyben szükséges programokhoz keressük meg a megfelelő forrást.
10. Folyamatszerűség: A vidékfejlesztés sokváltozós, időigényes folyamat. Egy vidékfejlesztési program első jelentős eredményei csak 5 év után láthatóak. Egy tervezési ciklus 15 év. A célok, a célcsoport – mely egyben a végrehajtók közössége – folyamatosan változik. Mindezt figyelembe kell vennie minden résztvevőnek és döntéshozónak.

1.3. Összefoglalás

EU vidékfejlesztési politika-Közös agrárpolitika

Az EU vidékfejlesztési politikája az a közös agrárpolitikából nőtt ki, abban jelent meg. Ez nem azt jelenti, hogy a vidék fejlesztését a Strukturális Alapok vagy a Kohéziós Alap nem támogatja, azonban a vidék fejlesztése az agrárszektor működésétől, állapotától, teljesítményétől elválaszthatatlan.

Az EU irányelvei között már 1970-ben megfogalmazódik a Hátrányos Helyzetű Térségek problematikája, jellemzőik, és a kitűzendő cél ezen a régiók, térségek, települések lakosságmegtartó képességének növelése, a helyi gazdaságok megerősítése, a támogatások foga-dóképességének fokozása.

Az EU-12-ek bővülése (EU-15, majd EU-25) felerősíti az EU vidékfejlesztési irányelveinek, kezdeményezéseinek, programjainak, finanszírozási költségvetésének folyamatos újragondolását.

Az agrártermelés teljesítményének és támogatásának ciklikussága, a kapcsolódó támogatások differenciálása (új belépők), intenzitásának csökkenése az agrártermelés szerkezetátalakítását kényszeríti ki a tagországoktól, amely a helyi agrárfoglalkoztatottság leépüléséhez vezet, a vidéki munkanélküliség velejárója a belső migráció a térségi varosközpontok, megyei központok és a főváros felé. Ez a folyamat teljességgel ellene hat a vidék népességmegtartó kapacitásának fejlesztéséhez.

A 80-as években az EU tagállamaiban a fenti folyamat felerősödött, az EU Közöségi Agrárpolitikája, a « több olcsó élelmiszert » elve tarthatatlanná vált. 1988-ban a « Vidéki Társadalom Jövője –ről» szóló EU jelentés megállapította, hogy :

A vidéki régiók hátrányos helyzete tovább erősödött

- Visszafordíthatatlan károk keletkeztek a természeti környezetben
- Nemcsak az agrárszektorra kell, hogy irányuljon a Közöségi Agrárpolitika
- Az EU keleti élelmiszerfelvevő piacai összeomlottak
- Az agrártermelés és az exporttámogatás csökken
- Az új cél a « vidéki életminőség javítása », a vidéki gazdaságok diverzifikálása és megrősítése

1991-től LEADER kezdeményezés az EU-ban, 1992- a Közös Agrárpolitika felülvizsgálata, 1995- a CorcK nyilatkozat a vidékpolitikáról.

Agenda-2000

- Az EU bővítése
- A pénzügyi ágak újrastrukturálása
- A vidékfejlesztési pillér megalkotása a közös Agrárpolitikában

LEADER+kezdeményezés

- SAPARD program elindítása az Előcsatlakozási Fázisban lévő tagjelölt országok, köztük Magyarország számára is.

EAFRD

2003-ban az EU további középtávú változásokat fogadott el a Közös Agrárpolitikában. A 2007-2013-ig tartó EU költségvetési periódus esetében a nagy kérdés, hogy a LEADER programok továbbra is szerepelnek-e a tervek között?

A javasolt megoldás az **EAFRD** (Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap) létrehozása, amely arra az irányelvre épít, hogy a jövőbeni versenyképes mezőgazdaság, a változatos rurális gazdasági élet részét fogja képezni. A javaslatban a támogatás 11 milliárd euróról 14 milliárd euróra növekszik. A Leader nem egyszerűen egy fejlesztési program marad, hanem a támogatási konstrukciók egy része is a Leader működési struktúrájára épít.

Az **EAFRD** Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap három fő cél, avagy Tengely köré rendeződik:

- A mezőgazdasági szektor versenyképességének növelése a szerkezetátalakítás támogatásán keresztül,
- A környezettudatos gazdálkodás javítása a földterület-kezelés támogatásán keresztül,
- Az életminőség javítása a vidéki területeken és a gazdasági tevékenységek diverzifikálásának támogatása,
- A negyedik, „keresztirányú” Tengely, nevezetesen a LEADER folytatása vagy „főáramba helyezésére” a javaslat célja, nem egy Községi Kezdeményezés formájában való folytatása (ahogy eddig volt), hanem a nemzeti vidékfejlesztési programok szerves részeként való alkalmazása.

Európai Bizottság stratégiai irányokat jelöl ki, melyek meghatározzák majd az egyes tagállamok által megalkotandó vidékfejlesztési stratégiákat.

„Rurális tőke”

A természet adta vagy a kultúra fejlődésével kialakult sajátosságokat a rurális térségekben jelentősen lerombolták a nagyméretű, fejlesztések, beruházások, amelyeket az urbánus szemléletmód irányított. A feladat az, hogy elismerjük a vidéki területek sokféleségét és helyi jellemzőit - mint a vidéki élet minőségének fontos alkotóelemét, és mint olyan vagyonértéket, amely minden európai lakosé

Társadalmi tőke

A helyi fejlesztésekben egyre növekvő hangsúlyt kap a 'társadalmi tőke', amit úgy definiálnak: 'a közösségi hálózatok közös normákkal, értékekkel és megállapodásokkal, melyek elősegítik a csoportokon belüli és közötti kommunikációt'.

A társadalmi-kulturális tőke a vidékfejlesztés eszköze, olyan érték, amit óvni, védeni, hangsúlyozni kell a helyi fejlesztések során, a hagyomány olyan szövete, amely közös alapot biztosít a vidékfejlesztés számára.

Város és környéke

A „városi levegő szabadrá tesz” – ez volt a röghöz kötött középkori európai vidéki lakosság migrációs iránya, ugyanakkor azonban mégis megmaradtak a vidéki élet tradíciói. Városiasodás, urbanizáció, modernizáció fogalmak nemcsak szinonímák hanem valóságos fejlődési tartalmakat is jelölnek. Ezeknek azonban nem ellentéte a „népies”, „vidéki”, hagyományos. Kétségtelen tény, hogy a vidék folyamatosan modernizálódik és az urbánus lakosság vidéken regenerálódik vagy rekreálódik. A kapcsolat, az egymásra utaltság, a kölcsönös függőséget és a kölcsönös támogatás a városok és környékük között, az

élet fontos része, amit megfelelően kell kezelni a helyi, térségi fejlesztési programokban is.

Vállalkozások

A rurális térségek gazdasági tevékenységének nagy részét kis- és középvállalkozások végzik, akik nem akarnak jelentősen növekedni, lokális, térségi, esetleg nemzeti piacra termelnek, de akik a vidéki foglalkoztatottság, a vidéki munkahelyek jelentős hányadát biztosítják.

'Megélhetés' – a vidéki életminőség javítása

A vidék fejlesztésének két nagy területe, iránya mérvadó. Az egyik a vidéki gazdaságok megerősítése, a második a vidéki életminőség javítása. A „megélhetés” azt jelenti, hogy a háztartás vagy a közösség képes a létfenntartásra és egy méltányos életszínvonal elérésére a helyben elérhető erőforrásokkal és saját erőfeszítéseikkel. A helyi gazdaságok megerősítése egyrészt együtt jár a diverzifikálással, ez jelenti a gazdálkodás specializálódását, a különböző gazdasági tevékenységek szétválasztását, elkülönítését. Nem tartható a csak és kizárólagosan önfenntartó családi gazdaságok építése. Nem a támogatott termelés az egyetlen fejlődési irány és lehetőség a vidéki gazdálkodók számára.

A diverzifikáció együtt jár a termelési szerkezetváltással, amelynek pedig természetes következménye a gazdaság, a tevékenység „átállítása” más, piacképesebb termékek előállítására, más, a meglévőtől eltérő tevékenységek beindítására (szolgáltatások). Ebben a folyamatban az EU fejlesztési alapjai és közösségi kezdeményezései a legjobb esetben is a helyi fizikai infrastruktúra kialakításához nyújtanak támogatást. A LEADER viszont az adott közösség helyi programjainak saját maguk által megtervezett, végrehajtott és ellenőrzött megvalósításán keresztül járul hozzá az életminőség javításához.

A fenntartható fejlődés alappillérei

Definíció:

„Olyan fejlődés, mely megfelel a jelen generáció szükségleteinek anélkül, hogy veszélyeztetné az eljövendő generációk saját szükségleteinek betölthetőségét.”

A fenntarthatóság nem egyszerűen például a természeti vagy az értékes épített környezet fenntarthatóságát jelenti, hanem kapcsolódik a helyi fejlesztések négy tartóoszlopához: emberek,

- helyi lakosság
- gazdaság,
- környezet
- intézmények.

Társadalom, közösség, egyének

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- Jogszerűség, demokrácia és biztonság;
- Méltányosság és egyenlő bánásmód mindenkivel, beleértve a különleges segítségnyújtást a szegényebbeknek, és a nőkről, gyermekekről és etnikai kisebbségekről való gondoskodást;
- Javuló életminőség minden ember számára;
- Az önszerveződő, önkormányzó közösség a központi, dekoncentrált kormányzati intézményekkel társas viszonyban;
- A hagyományok tisztelete és a még meg sem születettek jogainak figyelembevétele.

Gazdaság

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- *Segítsen megerősíteni és változatossá tenni a környék gazdaságát;*
- *Biztosítsa, hogy a helyi lakosság jelentős előnyhöz jusson a helyi tevékenység által;*
- *Támogassa a környék hosszú távú haladását a pusztán rövid távú előnyökkel szemben;*
- *Ha lehetséges, kerülje el a káros környezeti és egyéb addicionális következményeket, hatásokat bárhol a nemzeti, regionális vagy helyi gazdaságban.*

Környezet

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- *Tisztelje a természetes rendszereket és a környezet integritását;*
- *A lehető legjobban csökkentse a nem megújuló nyersanyagok és energiaforrások felhasználását;*
- *A természeti erőforrásokat ne használja fel gyorsabban, mint ahogyan azt a természet meg tudja újítani;*
- *Minden felhasznált forrás hatékony hasznosításáról gondoskodjon;*
- *Kerülje el a szennyezést és más kedvezőtlen környezeti hatásokat.*

Intézmények

A fenntarthatósághoz a fejlesztésnek a következő elveket kell szolgálnia:

- *Járuljon hozzá az intézmények, beleértve a civil társadalom megerősítéséhez;*
- *Építsen ki és tartson fenn társulási, kooperatív viszonyokat;*
- *Ne okozzon finanszírozhatatlan költségeket a jövőben.*

A „rurális tőke” bővítése és fenntartása

Más módon úgy fejezhetjük ki a fenntarthatóság elvét, hogy mindig törekedni kell arra, hogy bővítsük és megtartsuk a szóban forgó terület erőforrás-vagyonát. A 'Tőke' olyan, a környékhez tartozó vagyontárgyak tartós készlete, melyektől a helyi lakosság és a lokalitás jövőbeli jóléte függhet.

- *Emberi tőke*, vagyis az egyének személyes képességei, ismeretei, tudása, tapasztalata. Ezt a tőkét növelhetjük az oktatással, képzéssel és tehetség-gondozással, valamint a fiatal és képzett munkavállalók megtartásával, illetve ilyeneknek máshonnan történő odavonzásával.
- *Gazdasági tőke*, ideértve az összes megalakult vállalkozást (mezőgazdasági és ipari üzemek, szolgáltatások, turistalétesítmények); a terület termékei és nyersanyagai (mezőgazdasági és erdészeti termékek, termálvizek, még a meglevő üzemek hulladéka is), melyek bázist jelenthetnek egy nagyobb hozzáadott érték eléréséhez. Ez a tőketípus növelhető a helyi vállalkozások bővítésével, új vállalkozások beindításával, vagy a gazdasági láncok, network megerősítésével.
- *Környezeti vagy természeti tőke*, az egészséges ökoszisztéma, tiszta folyóvizek, tiszta levegő, természetes élőhelyek, kultúrtájak és történelmi építmények. Ezt a tőkét megőrizni és bővíteni a kárt okozó tevékenységek elkerülésével lehet, olyan módon, mely fenntartja az erőforrást, miközben a társadalmi és gazdasági előnyöket is realizálja
- *Társadalmi vagy intézményi tőke*, ideértve a formális és informális szervezeteket és hálózatokat, mint iskolák, egészségügyi központok, egyesületek és klubok, helyi önkormányzatok, kereskedelmi bankok. Ezt a tőkét növelheti a közintézmények erejének és demokratikus felelősségének fenntartása, a köztisztviselők irányítási képességének növelése, és a társulásokra való építkezés, ami a helyi fejlesztési folyamatok középpontjában áll.

A „mindenki nyertes” szemlélet

A fejlesztések többcélúak és szenzitívek, harmonikusak, amelyek így segítenek elkerülni, hogy az egyik ágazatban kárt okozzanak, míg a másokban kielégítik a szükségleteket.

- Az Unió három nagy stratégiai célját– *versenyképesség, fenntarthatóság és kohézió* – egyensúlyban kell tartani, hogy egymást inkább kiegészítsék, mintsem vetélkedjenek vagy ellentmondásba kerüljenek egymással;

A helyi fejlesztési programokat integrált szemléletben kell kidolgozni a következő három szempont figyelembevételével *mezőgazdaság átalakulása egy piac-orientált sokfunkciós iparággá; a földterületek, a természeti és kulturális örökség, a környezet hatékony kezelése; valamint a vidéki társadalmak és a változatos vidéki gazdálkodás megerősítése.*

Közösségre épülő fejlesztések

A PREPARE partnerek a vidéki jövőképről szóló nyilatkozata:

„Értékes a helyi és kistérségi közösségeknek a sokszínűsége, mert e közösségek mindegyike:

- A hely és annak jellegzetességei iránti szeretetében gyökerezik;
- Összetartó erőt jelent a város és környéke között;
- Sokszínű gazdasági tevékenységet foglal magába a helyben történő cserével és helyiérdekű vállalkozásokkal;
- Kapcsolódik és hozzájárul a tágabb terület gazdaságához;
- Jól ellátott közösségi, kereskedelmi és önkéntes szolgáltatásokkal;
- A természetes és környezeti erőforrásokat hatékonyan és fenntartható módon hasznosítja;
- Erős civiltársadalommal és kulturális élettel rendelkezik;
- Képes kiaknázni a fenntarthatósághoz hozzájáruló hagyományokat.”

Ezek a közösségek együttesen teljes értékűek, nem marginálisak vagy járulékosak az európai élet főáramához viszonyítva, hanem teljes és nélkülözhetetlen közreműködői minden európai ember társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti szükségleteink kielégítésében.

Ebben az értelmezésben a helyi fejlesztés a lakosságot szolgálja. Másrészt azonban a helyi fejlesztéseket a lakossággal együtt és a lakosság által kell végrehajtani.

- A helyben élők ismerik legjobban a saját problémáikat és igényeiket;
- Birtokukban van az erőforrások jelentős része (föld, épületek, helyi termékek), melyekre alapozódik a fejlesztés;
- Képességeik, hagyományaik, ismereteik és erőfeszítéseik a fejlesztés legfontosabb erőforrása;
- Elkötelezettségük életbevágó: ha nem támogatják a kezdeményezést, akkor az el fog halni

A fenntartható helyi fejlesztések szemléleti módjai

1. A hangsúly a szándékos és fenntartott folyamaton van. A helyi fejlesztések nem rövidéletű ügyek, hanem hosszú éveken át körütekintő módon kell ezeket folytatni.
2. A folyamatnak fenntarthatónak kell lennie olyan értelemben, ahogyan fentebb bemutattuk.
3. A négy másik jelző – társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti – mutatják a téma mélységét, valamint hogy mennyire szükség van az egységbe rendezett szemléletre.
4. A helyi fejlesztés nem a helyzet fenntartásáról szól, hanem egy szándékos változtatás a körülmények jobbítására.
5. Középpontban áll a helyi lakosság életkörülményeinek javítása. Egyes 'helyi' (vagy 'regionális') fejlesztések a múltban sokkal in-

kább nemzetgazdasági szempontok szerint történtek kevésbé a helyben lakók szükségleteit szolgálták. A nemzetgazdasági érdekeket valóban ki lehet szolgálni a helyi fejlesztésekkel, és a helyi szükségletek kielégítése közvetve hozzájárulhat a nemzet jólétéhez. Ám a helyi fejlesztés modern felfogása elsődlegesen a helyi lakosság szükségleteire irányul.

Ez a meghatározás azt is magában foglalja, hogy a helyi fejlesztésnek nem csak fenntarthatónak, hanem integráltnak és közösség-centrikusnak is kell lennie.

- A középpontban kell lennie mind a társadalomnak, mind a gazdaságnak, mind a környezetnek.
- A fejlesztésnek egyszerre kell „fentről lefelé” és „lentől felfelé” irányulnia: ez azt jelenti, hogy ötvözni szükséges a szabályzókat, jogszabályokat, a kormányzat (minden szintű) támogatását és a lakosság erőfeszítéseit, erőforrásait és részvételét.
- Minden szektort magában kell foglalnia (közösségi, magán, önkéntes, hivatalos).
- A társulásokra és együttműködésekre kell alapozni.
- a lakosság (minden képességével együtt)
- a gazdaság
- a környezet
- intézmények

A fenntartható helyi fejlesztések megvalósítása

A tervezést követően az a kérdés, hogy miként valósítsunk meg fenntartható helyi fejlesztéseket.

A megvalósítás folyamatának 6 fő eleme van:

1. Elemzés
2. Mozgósítás
3. Társulások (partnerségek) kiépítése

4. Tervek elkészítése
5. Kiértékelés
6. Végrehajtás

Elemzés

A helyi fejlesztések folyamata gyakran egy tanulmánykészítő csoport megalakításával kezdődik akik a következő kérdéseket vizsgálják:

- Melyek a településük jellemzői?
- Melyek a településük problémái és szükségletei?
- Milyen cselekvéseket, intézkedéseket tehetünk mi magunk, amelyekkel változtathatunk a problémákon, megoldást találhatunk a gondokra?
- Milyen segítségre van szükség másoktól?

A település értékelése

Az értékelések a következőket tartalmazhatják:

- A település fizikai szerkezete – útjai, vízellátása, középületei, nyilvános terei, ezek állapota és az esetleg szükséges fejlesztéseik.
- A település gazdasága – milyen munkahelyek vannak, mekkora a munkanélküliség szintje, milyen módon növelhető a helyi termékek hozzáadott értéke, a vállalkozók, száma, mérete, helyi termékek stb.
- A helyi társadalom felmérése – kérdőív alapján, melyet minden háztartás kitölt arról, hogy mit gondolnak az egyéni és közösségi szükségleteikről. Egy ilyen kérdőív például kimutathatja, kik azok a dolgozó anyák, akik gyermekfelügyeletet igényelnek, kik az idősek közül, akiknek a bevásárlásban kellene segítség, kik készülnek elhagyni a települést a fiatalok közül a nekik szükséges létesítmények hiányában.

S.W.O.T. elemzés

A S.W.O.T. angol betűszó jelentése: Strengths = erősségek, Weaknesses = gyengeségek, Opportunities = lehetőségek és Threats = veszélyek. Ezeket a jellemzőket bármilyen területen, illetve bármely vállalkozásnál megtaláljuk. Pontos elemzésük felbecsülhetetlen értékű kezdőlépés a terület vagy a vállalkozás fejlesztési tervének kialakításához.

Erősségek	ezekre építhetünk
Gyengeségek	ezeket kijavíthatjuk
Lehetőségek	ezeket kiaknázzhatjuk
Veszélyek	ezek ellen védekezhetünk

A helyi fejlesztés a lakosság szolgálatában történik, és azt a lakossággal együtt és a lakosság által kell végrehajtani.

A lakosság bevonása létfontosságú az őket érintő fejlesztési folyamatokban: fel kell „hívni” őket a részvételre, képessé tenni arra, hogy szükségleteiket és erőforrásaikat elemezzék, bátorítani kell arra, hogy kezdeményezzék a szükségleteiket kielégítő terveket.

Röviden, 'tulajdonukba' kell adni a folyamatot, hogy valóban társak legyenek ahelyett, hogy a külvilág vagy egyes részérdekektől vezérelt csoportok tevékenységének passzív elfogadói, elviselői legyenek.

- először, a kormányzat tájékoztatja a lakosságot a javaslatokról
- később átbeszéli a lakossággal
- a lakosság élhet a lehetőséggel, hogy részt vegyen a területet érintő döntéshozatalban
- valódi társulások jönnek létre a kormányzat és a lakosság között
- ha kiépült a bizalom, a kormányzat meghatalmazhatja a lakosságot a saját fejlesztéseik előkészítésével és megvalósításával, ez a fejlesztési autonómia

Társulások (partnerségek) kiépítése

Miért játszik kulcsszerepet a társulás?

- Mert a több hatalmi ágat egyesítő demokráciában a helyi fejlesztési programok vagy a közszférától, vagy a privát szférától vagy a civil szférától függenek.
- Mert nincs olyan társadalmi-gazdasági szektor, mely önmaga meg tudná oldani az egész feladatot, amennyiben a helyi fejlesztésnek valóban integrált szemléletűnek kell lennie.
- Mert a helyi fejlesztés bármilyen erőfeszítése okozhat előnyöket és hátrányokat bármely szférának a térségen belül és kívül egyaránt. Ezért a különféle érdekeket, fel kell tárni, meg kell hallgatni, át kell beszélni, hogy az előnyöket elérjék és a hátrányokat kiküszöböljék. Ez nagyon közel van a fenntarthatóság biztosításának eszméjéhez.
- Mert a helyi fejlesztési folyamat különböző helyekről származó források biztosításától függhet.

A fejlesztési tervek elkészítése

A helyi fejlesztés időben zajló folyamat, ezért stratégiai szemléletre van szükség, ami előretekintve megtervezi a folyamatot. A fenntartható fejlődés lokális stratégiája biztosíthatja a fejlesztési folyamat kiindulópontját.

A stratégia jellemzői:

- Alapos elemzésre épül.
- A lakossági részvétel kommunikációs, diszkurzív, egyeztetéses folyamatain keresztül készül.
- Olyan társulás készíti, amelyik elkötelezett a stratégia kivitelezése iránt.

A stratégiának vázolnia kell a célokat és a célok eléréséhez szükséges eszközöket a fejlesztés négy pilléréhez kapcsolódóan (lakosság, gazdaság, környezet, intézmények).

Kiértékelés

Az eljárások közül a legjobban kidolgozott és széles körben használt a környezeti hatáselemzés.

- A lakosság és a gazdaság – társadalmi-gazdasági hatáselemzés eljárása
- Társadalmi és intézményi tőke – mátrix-elemzés és a költség-haszon elemzési eljárások.

Folyamatos ellenőrzés

A kiértékelés folyamatához szorosan kapcsolódik a folyamatos ellenőrzés, ami a döntéshozatal után történik a fejlesztési program előrehaladásával.

Végrehajtás

A helyi fejlesztés sikere a realizálás intézkedésein múlik.

Az intézkedés szükséges jellemzői:

- a stratégián alapszik,
- több évig tart és helyben történik,
- a társulások irányítják

Anyagi támogatás, a fejlesztési források rendelkezésre állása

A helyi fejlesztési programok először is a résztvevő lakosság és a partnerek erőfeszítéseitől és elkötelezettségétől függnének. Erőfeszítések és elkötelezettség nélkül semekkora forrás helyes felhasználása nem biztosított.

A szükséges pénzösszeg biztosításánál a következő kihívások jelentkeznek:

- Nagyon világos legyen, mekkora összegre van szükség és miért.
- A lehetséges források feltérképezése (forrástérkép).

- A pénz felkutatásához és megszerzéséhez következetesen végigvitt folyamatokra van szükség.

Finanszírozási arany szabály:

„Finanszírozd a programodat, ne a finanszírozók programozzanak téged.”

1.4. Ellenőrző kérdések

1. Mi a Leader filozófiája?
2. Mit jelent az alulról építkezés és az önszerveződés a Leader-ben?
3. Mi jellemzi a fenntartható helyi fejlesztéseket?
4. Mi jellemzi a „rurális” tőkét?
5. Milyen szakaszai vannak a Leader fejlesztési program előkészítésének és végrehajtásának?
6. Milyen térségi lehatárolásban lehet Leader programot indítani?
7. Mi jellemzi az integrált fejlesztést?
8. Kooperáció és/vagy verseny a Leader térség szereplői között?